

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра педагогіки та психології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
РОЛЬ МАЛЮНКА СІМ'Ї У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.

КОВАЧ КАТЕРИНА ВАСИЛІВНА

Студентка IV-го курсу

Освітня програма: 012 Дошкільна освіта

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник:

Бергхауер-Олас Емьовке Ласлівна,
доктор філософії, доцент

Завідувач кафедру:

Біда Олена Анатоліївна,
доктор пед. наук, професор

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 2021

**Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра педагогіки та психології**

**Кваліфікаційна робота
РОЛЬ МАЛЮНКА СІМ'Ї У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV-го курсу

Ковач Катерина Василівна

Освітня програма: 012 Дошкільна освіта

Науковий керівник: **Бергхауер-Олас Емьовке Ласлівна,**
доктор філософії, доцент

Рецензент: **Гаврилюк Ілона Юліївна**
старший викладач

Берегове
2021

**II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Pedagógia és Pszichológia Tanszék**

CSALÁDRAJZOK ÓVODÁSKORBAN

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: **Kovács Katalin**

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program:012 Óvodapedagógia

Témavezető: **Berghauer-Olasz Emőke**

PhD, docens

Recenzens: **Gávrilyuk Ilona**

főiskolai adjunktus

Зміст

ВСТУП	6
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	8
1.1 ДИТИНА ТА МАЛЮВАННЯ.	10
1.2. ПОНЯТТЯ ПРОЕКЦІЇ	13
1.2.1. Проективні малюнкові тести	14
1.2.2. Етапи аналізу досліджуваної моделі	16
II. МАЛЮНКИ СІМ'Ї	18
2.1. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ТЕСТУ ЗА МАЛЮНКОМ СІМ'Ї	22
2.2. АНАЛІЗ МАЛЮНКУ СІМ'Ї	22
III. ЕМПІРИЧНИЙ ДОСЛІД.....	25
3.1. ОБСТАВИНИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	25
3.2. ПРЕДСТАВЛЕННЯ ДОСЛІДЖУВАНОЇ МОДЕЛІ	26
3.3. АСПЕКТНО-ОПИСОВИЙ АНАЛІЗ МАЛЮНКІВ СІМ'Ї.....	26
3.4 Пояснення гіпотез.....	45
ВИСНОВОК	47
РЕЗЮМЕ	49
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	50
ДОДАТОК.....	52

Tartalom

BEVEZETÉS.....	6
AZ ÓVODÁSKORÚ GYERMEK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI.....	8
1.1. A GYERMEK ÉS A RAJZOLÁS	10
1.2. PROJEKCIÓ FOGALMA.....	13
1.2.1. Projektív rajztesztek	14
1.2.2. A mintaelemzési modell szakaszai.....	16
II. CSALÁDRAJZOK.....	18
2.1. A CSALÁDRAJZOK TESZTFELVÉTELÉNEK MÓDSZERE.....	22
2.2. CSALÁDRAJZ ELEMZÉS.....	22
III. EMPÍRIKUS VIZSGÁLAT	25
3.1. A VIZSGÁLAT KÖRÜLMÉNYEI ÉS MÓDSZEREI	25
3.2. A KUTATÁSI MINTA BEMUTATÁSA	26
3.3. CSALÁDRAJZOK SZEMPONTOK SZERINTI, LEÍRÓ ELEMZÉSE	26
3.4. HIPOTÉZISEK MAGYARÁZATA.....	45
ÖSZEFOGLALÁS	47
REZÜMÉ	49
HIVATKOZOTT IRODALOM	50
MELLÉKLET.....	52

BEVEZETÉS

A rajzelemzés segíthet abban, hogy az óvónők, pedagógusok figyelemmel kísérhessék a gyermek fejlődését ugyanakkor jó támpontot adhat abban az esetben is, ha valamilyen rendellenesség, vagy lelki bántalom érte a gyermeket, amit az ő viselkedésén nem lehet észrevenni. A témával foglalkozni mindíg szükséges annak érdekében, hogy a gyerekeknek egy egészséges, és kiegyensúlyozott, teljes gyerekkorban részesüljenek. Mivel a projektív rajztesztek, az óvodás gyermek megismeréséhez a legrövidebb út, mert a rajzban a gyermek azt is elmondja, amit szavakkal nem tud, vagy nem akar kifejezni.

A szakdolgozatom témája „Családrajzok óvodáskorban.”, a dolgozatom fő témája a Családrajzok, a dolgozat bemutatja az 5-6 éves gyermekek családrajz tesztjének, menetét szakirodalmi források és óvodásokkal végzett kutatás tükrében.

A vizsgálat hipotézisei „A rajzolásra való igény a lányok esetében nagyobb, mint a fiuknál, ezért a lányok rajzai kidolgozottabbak és részletgazdagabbak.”

„A rajzokon a legtöbbször megfigyelhető járulékos elem a családi ház”

A vizsgálat módszere Családrajz tesztek. A vizsgálat a Téglási és Nagydobronyi Óvoda nagy csoportjában készült melyben 42 gyermek vett részt. A gyermekektől Családrajzokat kértem, amelyet több alkalommal készítettek el a gyermekek.

A dolgozatom főként Vass Zoltán: A hétlépeses képelemzési módszer; Vass Zoltán: A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai munkái ahol leírja a rajzelemzés lépéseit, milyen kérdések szükségesek az utótesztekhez, hogyan zajlik a tesztfelvétel, milyen körülmények, és milyen eszközök szükségesek a rajzelemzéshez; Valamint Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan, amelyből megtudjuk milyen fejlődési szakaszai vannak a gyermek rajzoknak.

A dolgozatom három fejezetből épül fel, az első fejezet első részében bemutatom az óvodás gyermekek általános jellemzőit, a gyermek rajzának fejlődését, fejlődési sajátosságait, és a művészi fejlődési folyamatban milyen szakaszokon mennek keresztül. Az első fejezet második részében bemutatom, a projekció fogalmát jelentését honnan ered a projekció kik használták először a projektív kifejezést, az erre épülő projektív tesztek kialakulásával és történetével foglalkozom. Bemutatom a kik kezdték a gyerekrajzokat elemezni először és hogyan. A mintaelemzési modell szakaszait. Az egyes lépéseket

végigkövetve, a vizsgálatvezető kontextuselemzést, folyamatelemzést, intuitív, egészsleges, formai-szerkezeti és tartalmi-szimbolikus elemzést végez. A végeredmény pedig a kép „esszenciája”

A második fejezet részben bemutatom a Családrajzokat, amely a gyermek megismeréséhez a legrövidebb út. A Családrajz fajtáit: A saját család rajza, Elvárásolt családrajz, Állatcsalád rajz, Anya- gyermek rajz, Kinetikus családrajz, Kinetikus állatcsaládrajz, Kinetikus óvoda rajz, és instrukcióit. A második fejezet első részében ismertetem a teszt felvétel módszereit, a módszereket kinek a nevéhez kapcsolódik és ki használta, milyen eredménnyel, eszközeit és a családrajzok ajánlott sorrendjét. A fejezet második részében bemutatom a családrajz megfigyelési szempontjait.

A harmadik fejezetben, a vizsgálatban résztvevő gyermekek Családrajz elemzését mutatom be, szempontok és összesítés alapján,

Személyes érdeklődésem a választott téma iránt az, hogy rendkívül érdekel a gyermekek megismerésének gondolata, melyhez szerintem a projektív módszereket nagyon érdekes, és könnyen használható útnak látom. A dolgozatom célja, hogy bemutassam és, hogy én is jobban megismerjem a projektív rajztesztek sokrétű felhasználásának lehetőségeit a projektív típusú tesztek működését és felhasználhatóságát a gyermekek körében.

Mivel rajzokkal találkoznak mindennapi munkájuk során az óvónők, ezért a rajzvizsgálat és a rajzok értelmezése nemcsak pszichológusoknak és a pszichiátereknek fontos. A pedagógiai munkában a gyermekrajz elemzés olyan eszközt jelent a pedagógus számára, amely mással nem helyettesíthető. Betekintést enged a családi légkörbe, a gyermek értelmi fejlettségi szintjébe, érzelmi állapotába, a társas beilleszkedés sajátosságaiba, a gyermek értékrendjébe vagy éppen az óvoda és a pedagógushoz való viszonyába.

AZ ÓVODÁSKORÚ GYERMEK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

Három éves kor után, amikor megkezdődik a gyerekek intézményes és közösségi nevelése, a társas kapcsolatba kerülés által a gyermek olyan új, élményekhez jut, amelyek a fejlődéséhez nélkülözhetetlen, és amelyeket a családi közegben nem tud megtapasztalni. A kortárs gyermekek szerepe megnövekszik az, óvodai életében, mivel jól érzik magukat a hasonló korú gyerekek között, és a szülők távollétét is jól tudja viselni, és kapcsolatot tud kialakítani más felnőttekkel is. (Vajda - Kósa, 2005).

Az óvodáskor hatalmas változásokat hoz a gyermekek életében. Az óvodás gyermek mozgása finomodik, ügyesedik és a teste hatéves korára megváltozik. Az óvodás gyermek az óvodában megismerkedik egy új világgal. A nyelvi és az értelmi fejlődése a gyermek számára már lehetővé teszi, hogy a környezetét hatékonyabban megismerje, valamint környezetével hatékonyan kommunikáljon és kíváncsiságát kielégítse. Egocentrizmusa ebben a korban meghatározza a társas kapcsolatait, mert úgy gondolja, hogy ő a világ közepe, a szociális kapcsolatai gyarapodnak, be tud illeszkedni a közösségbe (Koltói, 2013). Már óvodás korban elkezd kialakulni a gyermek személyisége, és ez a folyamat szorosan kapcsolódik az érzelmi és akarati szféra fejlődéséhez, az érdeklődés és a viselkedési motívumok kialakulásához, amelyet ennek megfelelően a társadalmi környezet határoz meg, különösen erre jellemző a felnőttekkel való kapcsolatok fejlesztési szakasza.

Amikor a gyermek az óvodába kerül már sok mindenre képes, sok tudást és képességet elsajátít. A gyermeknek a járás és a beszéd elsajátításával új terek nyílnak ki előtte, már más perspektívából látja a világot, kevésbé függ a környezetétől, könnyebben ki tudja fejezni magát. A gyermek többnyire elsajátította a nyelv használatát, és így nem csak a közlési vágyát élheti ki, hanem új módszerrel fedezheti fel a világot. Az óvodás gyermekek rendkívül elevenek és mozgékonyak, maga a tevékenység okoz nekik örömet. Ezért sok lehetőséget kell biztosítani számukra a mozgásra... (Koltói, 2013). „Kisgyermekkorban a gyerekek viszonylag keveset értenek a körülöttük lévő világból, és kevésbé képesek arra hatással lenni. Ezért ki vannak téve a szörnyektől, a sötétségtől, a kutyáktól és más ijesztő dolgoktól való félelmeknek. A kicsiség és a gyengeség érzését a vágyakkal teli, mágikus gondolkodás segítségével győzik le, amely a kutyától féltő kisfiút bátor cowboyjává változtatja, aki uralkodni képes környezetén” (Cole-Cole, 2006, 328o.).

Az óvodások gondolkodásának a legfőbb jellemzője a mágikus világkép. A gyermek fantáziája ebben a korban nagyon élénk, a hároméves gyermek gondolkodása egocentrikus

ő a világ közepe úgy gondolja, hogy az akarata irányítja a világot, vágyai és a kívánsága varázslatos módon teljesülnek. Az intellektuális képességek fejlődésével a gyermek egocentrizmusa csökken, a világközépből a társadalomban betöltött helyére kerül és bár önzése nem tűnik el, a vágyait már összhangba hozza a valósággal (Koltói, 2013).

A gyermeki gondolkodása Piaget szerint a világ jelenségeiről és okairól alkotott magyarázó elvek. (József, 2011):

Az artificializmusra jellemző, hogy a gyermek a természeti jelenségeket az emberi tevékenységre vezeti vissza a napot, a holdat, a csillagokat úgy képzei el, hogy azokat az emberek alkották. A gyermeki gondolkodás fejlettebb foka, amikor a természeti erők is szerepelnek a megalkotásban és nem csak az ember.

Az animistagondolkodásra jellemző, hogy a gyermek a tárgyaknak és dolgoknak szándékot, életet és pszichikai funkciót tulajdonít. A tárgyakat felhatalmazza emberei tulajdonságokkal és sajátosságokkal (József, 2011).

A mágikus gondolkodás jellemzője a gyermeknél, hogy a gyermek varázslatos kapcsolatokat gondol bele bizonyos jelenségek között. A mágikus gondolkodás jellemzi az olyan gyermeket, aki pl. összetöri a kedvenc játékát, hogy egy másik dolog megtörténjen.

A finalista gondolkodás jellemzője a cél. A gyermek gyakran felcseréli az összefüggéseket pl.: „azért esik a hó, hogy szánkózni lehessen, vagy azért süt a nap, hogy fürödni, strandolni lehessen”, és nem azért lehet szánkózni, mert esett a hó, ill. nem azért lehet strandolni, napozni, mert süt a nap (József, 2011).

Piaget elmélete alapján ezek a jegyek valamennyi gyereknél megjelennek. Szerinte a gyermek gondolkodása ösztönös módon, sajátos belső törvényei szerint fejlődik, és a környezetnek ebben nincs nagy szerepe.

Az óvodás gyermekek még nem tudják uralni az érzelmeiket, az indulataikat kinyilvánítják. A gyermekek 5-6 évesen már képesek bonyolultabb vagy ellentmondásos érzelmek megértésére, ilyenkor kezdik elsajátítani és megismerni a saját érzéseiket és mások érzéseinek értelmezését. 5-6 évesen kezdik megtanulni megfelelő módon kifejezni az érzelmeiket, meg tudják különböztetni az érzelmeik átélését attól, ahogy kimutatják...(József, 2011). Az értelmi és erkölcsi fejlődés eredménye lesz, hogy az óvodás gyermek hat éves korára el tudja képzelni, hogy mit érezhetnek mások vagy, hogy ő hogy érezné magát egy hasonló helyzetben (Cole-Cole, 2006).

Az óvodába lépéssel a gyermek előtt kinyílik a társas világ, meg kell tanulniuk a bizalom kialakulását a szülőkön kívül más felnőttekkel. Az óvodapedagógushoz való ragaszkodásukat az érzelmeik határozzák meg az óvodában alkalmazkodniuk kell a többi

gyerekhez, mivel ott alkalmazkodni kell a többi gyermekhez és nem ők a főszereplők a gyerekcsoportba való beilleszkedésük nem megy zökkenőmentesen. A szocializáció folyamatában a gyermek jobban megérti a felé megfogalmazott elvárásokat és el tudja dönteni megfelelt-e nekik. Először csak az egyszerű viselkedésre vonatkozóan, mint például a köszönés, de később összetettebb társas elvárásokkal kapcsolatban tudja értelmezni az elvárásokat és a viselkedését értelmezni (Koltói, 2013)

1.1. A gyermek és a rajzolás

A gyermekek számára a rajzolás megfontolás nélküli spontán dolog, amelynek fontos szerepe van az élményfeldolgozásban, a feszültség levezetésében az írástanulás előkészítésében. A gyermekrajzok különösen értékes anyagok olyan esetekben, amikor a gyermekben vannak problémák félelmek, szorongás, vagy agresszió. Végül is a gyerekek gyakran félnek, vagy egyszerűen nem tudják kifejezni érzéseiket, és a kép pontosan tükrözi a gyermek belső világát és más emberekkel való kapcsolatát. A kisgyermekek rajzolási tevékenysége már nagyon hamar, korai szakaszban 1,5 éves kor körül megjelenhet, de ez nem tudatos rajzolás. Körülbelül 4 évesen képesek egyszerű formákat rajzolni, azonban ezekre az aránytalanság és az áttetszőség a jellemző (Nagy, 1905).

A gyermek rajzokon megfigyelhető az aránytalanság. Nincs, köze a valósághoz gyermek azt rajzolja le, ahogyan azt a valóságban látja, hanem amit tud róla, azt rajzolja nagyobbak, amelyek érzelmileg fontosabbak számára (Nagy, 1905). A gyermek rajzain megfigyelhető az érintkezés hiánya, azok, amik összetartoznak, sem érintkeznek minden esetben a képeken. A gyerekek számukra érzelmileg fontos részleteket felnagyítanak.

Ahogy az egyik szakasz követi a másikat, a gyerek a rajzolt tárgy egyre több vonását ábrázolja, ez a jelenség az információfeldolgozással van összhangban (Nagy, 1905).

Lowenfeld szerint a gyermekek a művészi fejlődés folyamán hat nagy szakaszon mennek keresztül.

- 1. Firkálás:** Hét, nyolc hónapos korban a gyerek úgy fogja meg a ceruzát, mint bármely más tárgyat, nem lát összefüggést ceruza és papír között. Később marokra fogva, erősen a papírhoz nyomva, váll ízületből mozgatva karját, lendületesen, lengő vonalakat firkál. Tevékenységét akkortól tekinthetjük rajzolásnak, miután megjelenik az első, szándékos vonalvezetés. A firka szakasz kb. 18 hónapos kortól kezdődik és hároméves korig tart. Megindul a szem: kéz koordináció fejlődése, a

gyermek elkezd mászni, járni, szaladni. E szakasz végére elkezdődik a szimbolikus gondolkodás, fejlődik a célirányos viselkedés. A tárgyakat forma, szín és méret szerint kezdik el osztályozni (Lakatos, 2011).

2. **Alapvető formák:** Három és négyéves korban a gyermekek még mindig rajzolhatnak firkát, de emellett sokkal inkább jellemzi ezt a kort a firkák megnevezése és történetek kitalálása a firkák kapcsán, a gyerekek szívesen beszélnek arról, mit vagy kit rajzoltak le, és sokszor találnak ki történeteket a rajz köré a felnőttek szórakoztatására, valamint rajzolás közben is. A gyermek ebben a korban egocentrikus és jellemző az ok és az okozat szubjektív magyarázata. A nyelv jelentősége nő, bontakozik a gondolkodás, a gyermekosztályozza a világot formák, a színek és a méretek szerint. Minél részletesebb a gyerekek rajza, annál több ismétlődő elemet tartalmaz. A 3-4 éves gyerekek rajzain az látszik, amit az ábrázolt tárgyról tudnak, és nem az, ahogy azt saját szemükkel látták. Meg jelenik a rajzban az ábrázolás szándéka. A körfirkából lassan kibontakozik az emberi alak, és megjelennek bizonyos alapszabványok, amelyek a tárgyak egész osztályára vonatkoznak: kezdetben van „kutya”, „ház”, „ember” alap, amelyek mindig hasonlóak (Mérei- V. Binet, 2004).
3. **Kezdetleges sémák:** Négy éves korban a gyerek még firkál, de már kezdetleges az ábrázolás, törekszik arra, hogy valami felismerhető rajzoljon. Az ábrázolás még nagyon kezdetleges, csak részei jelentkeznek a majdani alakoknak, a rajzokból leolvashatók a gyerekek pillanatnyi hangulata ugyanúgy, mint a gyermek meghatározó személyiségjegyei és temperamentuma (Lakatos, 2011). Az egyik legfontosabb fejlemény ebben a szakaszban az emberi alakábrázolásnak a megjelenése. Ebben a korban készült fej: láb emberkéket ebihal: emberkének is szokás nevezni. A többféle figura megjelenítésénél nagyon hasonlóak a figurák, kevés a különbség anya, vagy apa, nagy és kistestvér között. A szakasz vége felé elkezdenek különböző testrészeket is feltüntetni a rajzokon, karokat, ujjakat, fogakat, szempillákat, haját, füleket.
4. **A vizuális séma kialakulása** a gyermekek már megértik a térfogat és a súly állandóságát, képesek sorba rendezni és osztályozni a tárgyakat. A dolgokat már egymáshoz és nem önmagukhoz viszonyítják, egocentrizmusuk oldódik. Hat és kilencéves kor között a kreatív készségeik gyorsan fejlődnek. Az első és a legfontosabb a vizuális szimbólumok fejlődése az emberi figurák, állatok, a házak, a fák és a környezet tárgyait ábrázolásakor. A legtöbb gyermekrajzon

megtalálhatóak az ilyen szimbólumok: emberalak kerek fejjel, hajjal, karokkal, lábakkal, fa barna törzssel, zöld felső résszel, sárga nap a papír sarkában vonalsugarakkal ellátva, háromszög alakú csúcsos tetejű ház ablakokkal és kéménnyel. A tárgyak és színek között összefüggés is kezd megjelenni, néha túl mereven használják a színeket. A fej: láb figura kezd emberi figurává alakulni, részletekkel ellátva. A talajvonal mellett már megjelenik az égvonal is általában kék színnel. A harmadik szakasz végén és a negyedik szakasz elején készült rajzok minden szabályt nélkülöznek, a felnőttek számára csodálatosan színesek. A méretbeli túlzás a gyermekrajzok egyik jellemzője ebben a szakaszban, mert ezzel hangsúlyozzák az ábrázolt dolgok jelentőségét. Pl. a gyermek magát nagyobbra rajzolja, mint a házat, ha azt akarja lerajzolni, hogy ő rajzol akkor a kezében levő ceruza lesz a nagyobb. A nem fontos részletek mellőzik. Az mellőzések vagy nagyítások megjelenésének értelmezésénél, föltétlen jelenthetnek esetleg rendellenességet. Ebben a szakaszban növekszik az időbeli sorrendiség ábrázolásának képessége és az események sorozatának bemutatása (Lakatos, 2011).

5. A realizmus: ebben a szakaszban a gyermekek már kezdik figyelembe venni mások gondolkodását. Elkezdődik az ok-okozati viszonyok megértése. Egyre inkább tudatosul bennük az őket a körülvevő világ (Lakatos, 2011). Kilenc, tízéves korukra a gyermekek figyelnek arra, hogy azt ábrázolják, amit látnak és azt minél realiztikusabban, ábrázolják. Hat és 11 éves kor között a gyerekek egyre inkább azt rajzolják, amit valóban látnak a tárgyból. De már a rajzokon felfedezhetőek annak a megjelenítése, ahonnan a tárgy látszott. Végül emberek és tárgyak együttesen szerepelnek a rajzaikon, amikor átélt élményeiket kezdik ábrázolni (Cole-Cole, 2006).

6. Serdülőkor: tovább fejlődnek, munkájuk, részletessé, gondolattal telivé válhat, akár művészi szintre is juthat. A technikai kompetenciájuk fejlődik, de gondosan megszerkesztik a kompozíciót, megválasztják az anyagot, színeiket. A formákat már nemcsak a kompozíciójuk részeként használják fel, hanem céltudatosan szimbolizálják és kommunikálják velünk a vélekedéseiket témákról és önmagukról.

Az egyre ügyesebb gyerekrájzok annak köszönhetőek, hogy ahogyan egyre fejlődnek a gyerek finommotoros képességei, úgy gyarapodik a tudásuk a rajzolás szabályairól is. A gyermekek szinte alig tesznek különbséget egy alakon belül a nagyobb és a kisebb részletek között, arányérzékük még nagyon kezdetleges. A rajzolási arányokban nincsen realitás, mert amit ők fontosnak találnak, azt nagyobbra rajzolják meg (Mérei-V.Binét, 2004).

Az első, amit fontos tudnunk mielőtt elemezni kezdünk egy rajzot az az, hogy egy-egy rajzi részletből nem következtethetünk az egész rajzra. Több rajzi jelnek kell jelen lenni ahhoz, hogy végleges következtetést levonhassunk a rajzból. Minél több rajzi jel észlelhető egy adott konfigurációban, annál biztosabb a rajz, a mintázat jelentése. Tehát, ha megvizsgáljuk a rajzokat, nem lehet egy-két jel alapján véleményt mondani. Az a legideálisabb, ha jelen tudunk lenni a rajz elkészülésekor, illetve, ha utána a gyermekkel el tudunk beszélgetni az elkészült műről. A rajzból megtudjuk a gyermek énjének legjellemzőbb vonásait, megismerjük énjének lényegét, mert a gyermekrajzok nem mások, mint, a gyermek tudatának megnyilvánulása (Vass, 2013).

1.2. Projekció fogalma

A projekció egy latin eredetű szó, kivetítést jelent, a pszichológiában arra a jelenségre használják, amikor a belső tartalmak a külvilágra vetülnek ki különböző módon az egyén saját el, vagy fel nem ismert érzéseit másoknak tulajdonítja, vagy azokat másokban látja meg. Animisztikus projekcióként határozzák meg amikor gyerek felnőttnek vagy tárgynak tulajdonítja át saját állapotát, ez a projekció modelljeként szolgál.

A legalapvetőbb elhárító mechanizmus az elfojtás, melynek során az ego a tudatból a tudattalanba szorít egy fenyegető gondolatot vagy tiltott impulzust. Külsőleg ez úgy tűnik, mintha az egyén csak elfelejtette volna a gondolatot vagy az impulzust. Az egyének szorongási küszöbükben és a szorongás kezelésére használt elhárító mechanizmusaikban különböznek egymástól. Miközben az énképet jótékonyan védik a hibával való bántó szembesüléstől, eltorzíthatják a valóság megfelelő érzékelését (Cole-Cole, 2006). A pszichológiában a pszichoanalitikus irányzat képviselői meg vizsgálták az elhárítást és az ő megfigyeléseik alapján leírták és elnevezték azokat.

Sigmund Freud a pszichoanalízis atya, a módszer lényege egy mélylélektani vizsgálati és kezelési mód, amely a lelki zavarokat a tudatalatti feltárásával gyógyít. Freud a tudatalatti lelki folyamatokat a gondolkodás középpontjába helyezi, mert ez a gondolkodás gyakran szolgál az emberi viselkedés indítéka ként. A másik része az elméletnek az ösztönök és a vágyak jelentősége az emberi viselkedésben. (Oláh, 2006). A lelki folyamatokról alkotott Freud egy modellt, amely szerint a felettes-én, az én cselekvésmódját és az ösztön-én törekvéseit szabályozza. Ha az énnak nem sikerül az ösztön-én és a felettes-én törekvéseit összhangba hozni, akkor az ösztönök a felettes-én nyomására elfojtódnak,

ekkor az ösztönök már nem tudnak szabadon megnyilvánulni, hanem rejtetten fejtik ki hatásukat, ami abban nyilvánul meg, hogy az egyén olyan cselekvéseket hajthat végre, melyek oka és jelentése elfogadhatatlan a számára. A kínos érzések hatására és a veszélyesnek ítélt ösztöntörekvések elhárítására az én, elhárító mechanizmusokat fejleszt ki, amelyek speciálisak és tudattalanok (Oláh, 2006). Az egyén fejlődése során, az én erősödésével az elhárító mechanizmusok egyre fejlettebbek lesznek, egyre hatékonyabban biztosítják a fenyegető tudattartalmak kiküszöbölését (Cole-Cole, 2006). Freud az elfojtást tekintette a legalapvetőbb és legfontosabb elhárító mechanizmusnak. Az elfojtás lényege az, hogy a személy a számára túlságosan félelmetes vagy fájdalmas memóriatartalmakat kiszorítja a tudatából. A szégyent, büntudatot vagy önleértékelést keltő tartalmak gyakran kerülnek elfojtásra. Freud úgy vélte, hogy bizonyos gyermekkori impulzusok elfojtása általános jelenség (Hárdi, 1992).

Anna Freud az elhárító mechanizmusok kifejezést alkalmazta azokra a tudattalan negatív dolgokra, amellyel az emberek nem tudnak megküzdeni. Az elhárító mechanizmusok nem megváltoztatják a helyzetet, hanem módosítanak arról, ahogyan a személy arról gondolkodik. A tagadás, mint elhárító mechanizmusnak a lényege, hogy ami számunkra félelmetes vagy kellemetlen dolog azzal úgy teszünk, mintha nem is létezne, és igyekszünk elkerülni azt, hogy ne kelljen szembesülni vele (Oláh, 2006).

Jung az árnyék fogalmát vezette be a pszichológiába. Jung szerint az árnyék azokat a belső törekvéseket és igényeket, lelki funkciókat összesíti magába, amelyek a tudat számára nem elfogadhatóak és melyeket nem valósíthatunk meg, ezért az elhárító mechanizmusok által a tudattalanba kerültek. Az árnyék én a személyes tudattalan tartalma, de érintkezik a kollektív tudattalannal is (Jung, 1993). Jung a tudattalan komplexusokra a szóasszociációs tesztet kezdte el használni, amely hasznosnak bizonyult, mivel rá lehet bukkanni a vizsgált személy tudattalan komplexusaira.

Vass „A hétlépéses mintaelemzésben” a projekciót a franki definíció értelmében használja, mert a projektív tesztekben a projekció fogalma nemcsak az intrapszichés konfliktusok tudattalan kivetítését jelenti, hanem a személyiség egészének holisztikus leképezését is (Vass,2006).

1.2.1. Projektív rajztesztek

A projektív rajztesztek a legelterjedtebb projektív vizsgáló eljárások közé tartoznak. A módszere jellemző, hogy a rajzoló úgy és azt rajzolhatja, meg, amit és ahogyan akar. Az

instrukciók csak minimális mértékben befolyásolhatja a rajzot. A klinikai munkákban gyakran alkalmazzák az emberalak, a család, az elvárásolt család, az állatcsalád, a fa vagy ház ábrázolását diagnosztikai eszközként. A projektív rajzok valamely kognitív struktúra belső folyamataként írhatóak le. Értékelés során a rajzfeladatra a rajzban megnyilvánuló ábrázolási sajátosságokban és tartalmakra támaszkodhatunk (Oláh et al.,2006). A projektív rajzteszt egyik nagy előnye a kérdőívvel szemben az, hogy a rajzokon a tudattalan információ jelenik meg bennük, tudatosan nem irányítható. A rajzokban olyan információk is előjönnek, amelyekről a vizsgált személy sem tud. A rajz vizsgálat jól alkalmazható a félénk és visszahúzódó embereknél. Még nagy előnyei a rajzteszteknek, hogy nem igényel sok időt, csoportosan is felvehető és nem igényel sok eszközt (Berghauer-Olasz, 2016).

1885-ben Ebenezer Cooke elsőként kezdte el vizsgálni gyermekek rajzait, majd rájött, hogy a kicsik alkotásai tulajdonságaikra utaló jegyeket hordoznak (Feuer, 2000). Úgy gondolta, hogy a gyermekek grafikus megnyilvánulásainak értékelése alkalmas lehet a gyermekek lélektani sajátosságainak megismerésére. Corrado Ricci, egy olasz művészettörténész, aki olasz gyerekek rajzainak megfigyelése kapcsán a tudományos munkájában a gyermeki ábrázolóképeséget írja le. A "gyermekrajzot" külön minőségnek tekintette: a vizuális nyelv olyan megnyilvánulásának, amely a művészet ősforrásaihoz vezethet vissza (Kárpáti, 2001). A gyermekrajz, mint téma, kutatásra, vizsgálódásra érdemes fogalom inentől jelenik meg. . A 20. századi művészeti mozgalmak és művészek jelentős számban fordultak a gyerekrajzok felé, használták azok formakészletét, vizualizációs metodikáját, továbbá különböző koncepciókat alkottak a gyerek rajzi tevékenységével.

Az emberrajzot Goodenough 1926-ban az intelligencia becslésére használta. A módszert 1940-ben Machover ruházta fel pszichodiagnosztikai tartalommal. Az emberrajz próba felvétele egyszerű csak papírt és ceruzát igényel, az instrukció annyi, hogy a vizsgált személyt megkérjük, rajzoljon egy embert. Amikor kész a rajz megkérjük a rajzoló, hogy ellentétes nemű személyt rajzoljon. A végén megkérjük a vizsgált személyt, hogy egy történetet mondjon a rajzolt figuráról (Oláh et al.,2006).Az emberalakrajz más tematikus projektív rajztesztekben is szerepel, amelyek egy része Machover instrukciójának módosításán, kiterjesztésén alapul.

„A rajzvizsgálatok a projektív technikákon belül egyedi módon járulnak hozzá a diagnosztikus képhez, eredményüket nem fedik át más tesztek. Emellett a terápiás kapcsolatteremtésre is alkalmasak. Strukturálják a helyzetet, oldják a személy szorongását, aki így fokozatosan bevonódik a szituációba. Ezzel alkalmat kínálnak a beszélgetés spontán elindításához is...”(Vass, 1996, 83.).

1.2.2. A mintaelemzési modell szakaszai

Az első szakasz a kontextus elemzés, amely gazdagítja a meglévő ismereteket, figyelembe veszi a modeátorváltozókat, konfrontálja a rajzot a klinikai realitással, az esemény- és élmény kontextust feltárja, a gyerekrajzban a heteroanamnézist, a diagnosztikus kategóriába sorolás helyett működési módot keres a rajzban, specifikus helyett általános itemek és értelmezési hipotéziseket keres. „A projektív rajzelemzés egyik alapelve szerint először bele kell olvasni az információt a rajzokba, hogy azután több és gazdagabb ismeretet összefüggéseket olvashassunk ki belőlük. Minél többet tudunk előzetesen a vizsgált személyről, annál mélyebb szintű összefüggések tárulhatnak fel...”(Vass, 2013,34.).

A rajzvizsgálat első lépése az ismeretnyújtás, ahol információt gyűjtünk a képről a képkészítésről, a kép készítésének folyamatáról, beletartozik a személy előtörténete, az anamnézis, a heteroanamnézis, tesztfelvétel körülményei a diagnózis. Ismernünk kell az instrukciót, a rajzoló személy életkorát, nemét, foglalkozását végzettségét, a rajz keletkezését és a rajzkeletkezés történetét (Vass, 2006).

Mivel a rajzokat sohasem önmagában értelmezzük, hanem mindig más adattal együtt, de a rajzra ránézve előzetes ismeret nélkül támad valami benyomás, érezhetjük a rajzot férfiasnak, nőiesnek, gyerekesnek vagy bizarrnak. „A konfrontáció kifejezést Hárdi(1967,1983,2002) vezette be a rajzvizsgálatba. Dinamikus rajzvizsgálati módszerében egy-egy rajzot konfrontál a sorozat egészével, illetve a beteg klinikai állapotával. A rajzok és a klinikai változások párhuzamos követése és összevetése értékes eredményekhez vezet, melyeket Hárdi részletesen bemutat és egyedülálló klinikai rajzgyűjteménnyel, megfigyelésekkel és statisztikai eredményekkel bizonyít...”(Vass, 2013, 66 o.).

A második lépés az Aktuálgenezis a rajz keletkezési folyamata, ahol a vizsgálatvezető megfigyeli a rajzolás folyamatát, értelmezi a folyamatváltozókat (ábrázolási döntések, produkciós stratégiák, a mozgás kivitelezése stb.), összehasonlítja a korábbi és későbbi rajzokat, a rajzoló testviselkedésének megfigyelése, a rajzvizsgálatot modellreakciónak tekinti, az utótesztben kikérdezi a vizsgált személyt. A vizsgálatvezető csak személyesen figyelheti meg (Vass, 2006). A megfigyelés a rajz megértésének egyik legfontosabb folyamata. A vizsgálatvezető megfigyeli a rajzolási időt és kezdeti reakcióidőt: a rajzolási idő az első és utolsó ceruzavonás között eltelt idő. A projektív rajzvizsgálatot mindig kiegészítjük az utóteszttel. Az utótesztben a vizsgált személlyel a rajzról beszélgetünk. Az egyik fontos szabály, hogy a rajzról kérdezzünk meg mindent, amit nem értünk. Gyerekrajzok esetében sokkal többet kell kérdezni (Vass, 2013).

A rajz elemzésének a harmadik szakasza a fenomenológiai leírás ahol a rajzi jelenségeket írják le anélkül, hogy értelmezni próbálnák. A leírás lényege, hogy a rajzon kerülni minden jelentésadást és értelmezést. „A módszer legfontosabb és legnehezebb része az, hogy ne keverjük össze a leírást és az értelmezést. Ha az értelmező mégis beleesik ebbe a csapdába, akkor az értelmezés egésze téves irányban folytatódhat, és nagy lesz az esélye annak is, hogy gyorsan mechanisztikus, signes-fixes feltevései alakulnak ki...”(Vass, 2006, 299 o.).

A negyedik szakasz az Intuitív elemzés. A rajzelemzésben az intuitív elemzés, amikor a rajzot nézve hirtelen valamilyen megérzésünk, benyomásunk támad. A megfelelő módszer az, ha leírjuk megérzésünket a rajzról félretesszük és a rajzvizsgálat végén megnézzük alátámasztja-e valami az benyomásunkat a rajzról (Vass, 2006). Az intuitív megértés módszerei: szemlélés befogadó attitűddel nézni a rajzot néhány percig és hagyni, hogy hasson ránk, megfogalmazni az első benyomást.

A rajzelemzés ötödik szakasza az egészleges elemzés, amely során a vizsgálatvezető értékeli a képet, ahol olyan rajzi jellemzőket keres, amely csak a rajz egésze alapján ítéhető meg (Vass, 2011b). A rajzok legfontosabb jellemzői a mintaelemzési modellben az érzelmi-hangulati tónus, egyéni ábrázolási stílus, integráció, harmónia, spontaneitás, ember és állatrajzban személyiség szintek, mozgás- és formakép, térhasználat színhasználat, az öt pszichoanalitikus diagnosztikus kritérium, egészleges férfiasság- nőiesség, személyesség (Vass, 2013).

A hatodik szakasz a szokatlan jelenségek itemanalízise, ez a leghosszabb és legterjedelmesebb rész. Az itemanalízis csak az egyértelműen azonosítható, szokatlan kiugró jelenségeket értelmezi (Vass, 2006), kizárólag azokat a rajzi jelenségeket veszik figyelembe, amelyek objektíven jelen vannak, egyértelműen azonosíthatóak, szokatlanul kiugróak, markánsak, furcsák, intenzívek, kifejezettek, eltúlzottak.

A hetedik az utolsó szakasz a rajz eszenciájának felismerése. Az eszencia a rajz lényege, amelyet egyetlen mondatban összefoglalnak a vizsgálat végén. „A rajz valódi megértése után annak legalapvetőbb „lényege” egyetlen rövid mondatban megfogalmazható. A rajzban lévő többi információ kiegészíti a lényegét, de fontosságban elmarad tőle...”(Vass, 2013.800.).

II. CSALÁDRAJZOK

A családrajz a gyermek megismerésének legfontosabb rajzvizsgálati módszere. A családrajznak sokféle változata olvasható, és kiterjedt szakirodalommal rendelkezik (Vass, 2011.). A sokféle változat közös nevezője három alaptípus:

1. a saját család rajza,
2. egy (másik) család rajza,
3. egy megváltoztatott család rajza.

A saját család rajzot Corman 1961-ben kiadta a családrajz teszt új verzióját, amelyet kifejezetten a segítségnyújtási gyakorlathoz terveztek, amelyet sok éven át végzett. Corman a rajzot a szabad kifejezés eszközének tekinti, és kijelenti, hogy különösen a család rajz lehetővé teszi a gyerek számára, hogy öntudatlanul elfojtott hajlamait megjelenítse, feltárva azokat a „valódi” érzéseket, amelyeket a gyermek a rokonaival szemben tapasztal. Emellett egy speciális elemzési módszert is alkalmazott erre a technikára, az azonosítási preferenciák módszerét, amely magában foglalja az alany meghívását, hogy tiszteletteljesen fejezze ki preferenciáit és elutasításait a rajzolt karakterek és később azonosíthatja magát egyik figurával, vagyis kiválaszthatja azt a karaktert, amelyben szeretne lenni. A saját család rajz instrukciója „rajzolj egy családot, olyat, amelyet elképzelsz”. Ez az instrukció szabadabb terepet enged a projekciónak, mint a saját család rajza. A tapasztalatok szerint a gyermek ezzel az instrukcióval is a saját, aktuális családját ábrázolja. A rajz befejezése után mindig meg kell, kéri a gyermeket, hogy meséljen arról a családról, amelyet rajzolt, megkérdezni, hol vannak a családtagok, és mit csinálnak ott. Megneveztetni a gyermekkel a rajzon mindenkit, kikérdezni a figurák szerepét a családban, kérni a nemüket és az életkorukat. A beszélgetésben szerepelnie kell négy kérdésnek: ki a legkedvesebb ebben a családban, ki a legkevésbé kedves, ki a legboldogabb és a legkevésbé boldog, minden válasznál meg kell kérdezni az okát is. Végül azt is meg kell tudni, ki lenne a gyermek legszívesebben a lerajzolt családban (Vass, 2001).

Az elvárásolt család (Kos, Biermann, 1973) pszichoanalitikus értelmezési keretet használ, az eredeti családrajz-instrukció módosításának célja a tudattalan megszólítása, indirekt módon a cenzúra megkerülése (Vass, 2011a). Ezzel a teszttel négy ezer gyermeket és fiatalkorút vizsgáltak, akik közül 1562 viselkedési zavaros, neurotikus, vagy pszichoszomatikusan betegek voltak, ebből 1225-en statisztikailag értékelték formális szempontból. Az egészséges iskolás gyermekek egy csoportját kontrollként értékelték. A

formális eredmények mellett a tesztek mély-pszichológiai eredményei értékes mutatókkal szolgáltak a vizsgált alanyok egyedi konfliktushelyzeteire, különös tekintettel a családon belüli kapcsolatokra, az előrejelzésekre és a „kulcsfontosságú helyzetekben” történő azonosításra. Az elvárásolt család pszichoanalitikus értelmezési keretet használ. Az eredeti családrajz-instrukció módosításának a célja a tudattalan megszólítása, indirekt módon. Az elvárásolt családrajz: instrukciója a következő: “Most egy kicsit álmodozunk. Biztosan ismersz meséket! Most csinálunk együtt egy saját mesét képzelj el, hogy jön egy varázsló, és elvárásolt mindenkit egy családban, minden embert, kicsiket és nagyokat... itt egy papír és egy ceruza, rajzold le, mi történik!”(Vass, 2011a).

Az állatcsalád rajz Brem-Gräser (1957) szerint egy kivetítő kutatási módszer a gyermekek számára, amelyben a gyermek a családtagjait állatokként ábrázolja. A Brem-Gräser 1957-ben jelent meg először az Állatcsalád rajz teszt. Ennek a diagnosztikai eszköznek az értékelési sémáinak kidolgozásának alapja összesen három felmérésen alapul. A vizsgálati alanyok 2022 általános iskoláskorú fiú és lány volt Münchenben. A három felmérési szakaszból nyert adatokat egymás után alkalmazzák a következő kérdések megválaszolására:

- Elfogadja-e a gyermek a meghívást, hogy örömmel, negatívan, közömbösen rajzolja családját állatok formájába?
- Használnak-e bizonyos állatokat különösen a különleges családtagok számára?
- Van-e jellegzetes választás az ismert állatok közül az állatcsalád ábrázolására, tehát igazolható-e a feltételezés, hogy a tesztutasítás arra ösztönzi a gyermeket, hogy mélyebben ismertesse tapasztalatait?
- Milyen tulajdonságokat testesít meg az egyes állatok a gyermek számára? Ez a betekintés elengedhetetlen az állatjellem értelmezéséhez az egyéni értékelés során az érintett családtag jellegéhez képest.
- Milyen formális és tartalmi reprezentációs lehetőségek vannak a rajzba

Az állatcsalád, mint projektív eljárás a nevelési és iskolapszichológiai tanácsadásban alakult ki; indirekt formájú, ahol a gyermek saját családját rajzolja meg állatok képében (Vass, 2011). Az állatcsalád rajz: instrukciója „Rajzold le családodat állatok képébe”. A rajz elkészülése után, meg kell kérdezni, kik alkotják az állatcsalád tagjait, hány évesek, és azt, hogy ha a gyermek egy állatgyerek volna a rajzon, akkor melyik állat lenne ő.

A családrajzhoz hasonló szerepet töltenek be **az anya-gyermek rajzok**. Az anya és a gyermek együttes ábrázolásáról teszt formájában elsőként Jacquelyn Gillespie (1994) írt.

Gillespie (1994) szerint, ha a rajz egyszerre szoros és távolító jellegű, akkor pszichózisra utalhatnak a bizarr, üres, életidegen rajzok, organicitásra a rotáció és a súlyos szerkezeti hibák, szomatizálásra az ágyban fekvő gyermek hasításra, ha az egyik alak jó, a másik rossz (Vass, 2011a). Az anya-gyermek rajzot Gillespie (1989, 1994) a reprezentációs ábrázolási szintet már elért gyermekeknél javasolja. Az anya-gyermek rajzok: instrukciója, hogy "rajzolj egy anyát és egy gyermeket". Az értékelés egyik érdekes szempontja az anya és a gyermek grafikus hasonlósága és a figurák hasonlósága. „Az anya-gyermek rajz célja az internalizált tárgyhoz fűződő viszony tudattalan projekciója, a hasítás, a tagadás, a projektív identifikáció szerepének feltárása, főként Mahler szeparációs-individuációs elméletére támaszkodva...” (Vass, 2001,110)

Kinetikus családrajzot Európában Schetty (1970) alkalmazta, listát gyűjtött a neurotikus családi rajzokban gyakran megfigyelhető tulajdonságokról. Összehasonlította az egészséges, jól beállított gyermekeket olyan gyermekek csoportjával, akik viselkedési rendellenességekkel, tanulási nehézségekkel vagy neurotikus tünetekkel rendelkeznek. Amit nagyon érdekesnek talált. A neurotikus gyermekek családi rajzai a következő jellemzőket mutatták be:

- ritkán vannak olyan idegen elemek, mint a nap, az ég, a virágok.
- gyakran rajzolja az emberi alakokat profilból.
- a rajz egészéből hiányoznak konkrét részletek.
- a családot összefüggéstelen csoportként szervezik meg.
- motívumokat gyakran rajzolnak a papír szélére.
- az emberi alakok kevés konkrét részletet tartalmaznak, pl. a kezeket és az ujjakat gyakran kihagyják, hiányzik a váll, vagy a lábak homályosan vannak ábrázolva.

A kinetikus családrajzban a gyermek kifejezi, azt, hogy hogyan érzi magát a családi környezetében, hogyan észleli, és hogyan jeleníti meg a belső világában önmagát és a családot. A kinetikus rajzok különböznek, a többi rajztesztől mivel a vizsgálatvezető itt azt kéri, hogy a rajzon a figurák csináljanak valamit. A kinetikus családrajz: instrukciója: „Rajzold le a családot úgy, hogy mindenki csináljon valamit.” Ha a gyermek magát nem rajzolja le megkérni, hogy saját magát is rajzolja le. Miután elkészült a rajz, meg kell kérdezni a gyermektől, kit rajzolt le, hány évesek az ábrázolt alakok és - főként - mit csinálnak (Vass,2011a).

A kinetikus állatcsaládrajzot Jones (1985) vezette be abból a megfontolásból, hogy az állatok a tudattalan impulzusok és projekciók szimbólumai, és tükrözik a gyermek

valódi és tudattalan érzéseit a saját családjáról. A kinetikus állatcsalád semlegesebb a kinetikus családrajznál, ezért kevésbé mozgósítja az elhárító mechanizmusokat. Jones (1985) tanulmánya a Kinetikus családrajz és a Kinetikus állatcsaládrajz összehasonlításával igyekezett felmérni az elvált és ép családtagok gyermekeinek önképét. Elmélet szerint az a kérdés, hogy ha a gyermekeket arra kéri, hogy rajzoljon minden családtagot állatok alakjában, akkor a rajz a gyermek családi felépítésének és önérzetének a vetületét vetíti ki a családhoz viszonyítva. Jones (1985) kijelentette, hogy a Kinetikus állatcsaládrajz kevésbé fenyegető lehet, és az öntudatlant jobban felfedi (Vass, 2011a). Kinetikus állatcsalád rajz: instrukciója: „Rajzolj egy állatcsaládot úgy, hogy mindenki csináljon valamit, végezzen valamilyen cselekvést.” Az állatok a tudattalan impulzusok, projekciók szimbólumai, és tükrözik a gyermek valódi, tudattalan érzéseit saját családjáról (Vass, 2001).

A Kinetikus iskola és óvodarajzot megelőzően nem volt olyan rajzos eszköz, amely konkrétan az iskolai vagy óvodai élettel kapcsolatos nehézségek feltárására lett volna alkalmas. Ez a technika, Prout és Phillips (1974) által került először ismertetésre, a kinetikus családrajz kiegészítéseként jött létre. A legfontosabb empirikus vizsgálatként többen is Prout és Celmer (1984) általános iskolások körében végzett méréseire hivatkoznak, amely a kinetikus iskolarajz jegyeinek az iskolai teljesítménnyel való összefüggését igyekezett feltárni. Eredményeik szignifikáns különbséget mutattak ki, az alacsonyabb teljesítményt nyújtó tanulók a tanárukat és önmagukat is kisebbnek rajzolták le, mint a magasabb teljesítményt nyújtók. Több társat rajzoltak a képre, nagyobb volt a távolság a rajzoló figura és a tanár alakja, valamint a rajzoló és a legközelebbi társ között. A rajzok nagyobb számban tartalmaztak érzelmi jelzéseket és magukat nem iskolai és kevésbé kívánatos tevékenység közben ábrázolták (Perger, 2013).

Kinetikus óvodarajzban a gyermek óvodát rajzol, benne saját magával, az óvónővel és egy vagy két baráttal úgy, hogy mindenki csináljon valamit. A kinetikus óvodarajz célja az óvodával, az autoritással, a teljesítménnyel, a kortárskapcsolatokkal összefüggő konfliktusok feltárása. Az utótesztben meg kérdezni kivel milyen kapcsolatban vannak, mi éreznek vele kapcsolatban, valamint kit nem szeretnek a többiek a rajzon, miért? (Berghauer-Olasz, 2016).

Madárfészek rajz: a korai anya-gyerek kapcsolat, a biztos és a bizonytalan kötődés tudattalan projekciója.

2.1. A családrajzok tesztfelvételének módszere

A családrajz főként 5-12 éves kor között alkalmazható a legeredményesebben. Készítettetésénél a „rajzolj egy családot” instrukcióval látjuk el a gyermeket. A lapot a vizsgált személy elé fektetve tesszük le, de ő a papírt szabadon elforgathatja. Radír használata megengedett. A rajzolási folyamat közben folyamatosan figyeljük és jegyzeteljük a reakciókat, mint az ábrázolási sorrendet, a radírozásokat, a verbális és nem verbális viselkedéses jegyeket. A családrajzokat A4-es méretű papírra rajzoltatjuk B2 es jelzésű grafittal. Az ajánlott rajzolási sorrend több alkalommal elosztva:

1. Hagyományos családrajz
2. Elvarázsolt családrajz
3. Állatcsaládrajz
4. Anya- gyerek rajz
5. Kinetikus családrajz
6. Kinetikus állatcsaládrajz
7. Kinetikus iskola vagy óvoda rajz
8. Madárfészek rajz

A felsoroltak közül a gyakorlatban a „rajzold le a családodat” instrukciót használjuk, és csak ellenállás esetén alkalmazzuk az általános család rajzoltatását. Minden esetben fel kell írni a lapra a rajzolási sorrendet, a figurák nevét és szerepét a családban, valamint az életkort (Vass, 2011). Ha a gyermek, kérdéseket tesz fel, konkrét választ nem adunk, mert azzal befolyásolnánk a rajz kimenetelét. Kérdéseket feltehetünk a gyermeknek a rajz elkészülése után, de ezek kizárólag tájékoztató jellegűek. A rajzot kiegészítésre ne adjuk vissza, csak ha azt a gyermek kéri.

2.2. Családrajz elemzés

A család a legkisebb közösség, amelyben a gyermek él, nagy szerepe van a személyiség és szociális viselkedés alakulásában. Mivel a gyermek a rajzaiban kifejezi, önmagát lerajzolja, amit érez, amit gondol, érez, és mire vágyik. A gyermek rajzaiból következtethetünk arra, hogy milyen a gyermek szerepe a családban, és ki milyen szerepet tölt be benne. Ezért ez a téma mindig aktualitást élvez.

A családrajzok kiértékelése az egészséges elemzéssel kezdődik. A családrajz globálisan pozitív, amikor érzelmi hangulat a képen vidám, meleg, az alakok a képen

mosolyognak, a családtagok egy vagy két sorban helyezkednek el. A családrajz globálisan negatív akkor, ha kusza, zavaros, az érzelmi hangulat a képen negatív hideg.

„A családrajzok értékelésekor más rajzokhoz hasonlóan a vizsgálatvezető a kontextuselemzés, folyamat elemzés és fenomenológiai leírás után az intuitív elemzésből indul ki, majd egészes elemzést és itemanalízist végez (SSCA).

A családrajz esetében kiemelt fontosságúak a következő megfigyelési szempontok:...” (Vass, 2011a, 115.). A rajz általános színvonala milyen a fejlettségi szint az életkorhoz viszonyítva. A gyermek a rajzlap felületének mennyi részét használja fel. Ha a figurák mérete kicsi az szorongásra, félelemre, bizonytalanságra, csökkent önértékelésre, és családdal kapcsolatos problémákra utalhat. Kompozíció, térhasználat. A figurák közötti távolságok a kartávolsághoz viszonyítva. A gyermek kivel kezd és kivel fejezi be a rajzot. A figurák rajzolási sorrendje a családon belül, általában követi az életkori sorrendet, ahol az emberalak mérete az életkorral együtt nő (Vass, 2011). Ha önmagát rajzolja először a gyermek, a lap közepére, felnagyítva és ezután rajzolja szülőket, testvéreket ez 7-8 év alatt normális. Milyen az egyes szereplők rajzát megelőző reakcióidő. Kik kerültek a lapon egymás mellé, vagy kik kerülnek egymás alá vagy egymás fölé. Ha valakit lefelejt, a gyermek a rajzról az utalhat az adott személlyel való konfliktusra, érzelmi problémára, rajzoló negatív vagy ellenséges viszonyulását. Vannak e akadályok, amelyek elválasztják a figurákat. Milyen a méretbeli viszonyok a figurák között. Ki kivel érintkezik, ki felé fordul vagy kinek fordít hátat elemzésnél, ha a figurák egymás felé vannak fordulva vagy érintkeznek, egymással az jelentheti a meleg érzelmi kapcsolatot, biztonságot, köteléket. A figurák tekintetiránya és arckifejezése vagy arctalansága. Egyes figurák érzelmi jellemzői. Azonosulás és azonosítás. A színvonal és a vonalvezetés közötti különbségek az egyes alakokon mindig figyelmet érdemel, ha valamelyik figura a többihez képest nincs kidolgozva, mert a gyermek azzal a családtaggal foglalkozik szívesen, akit szeret, és összecsapja annak a rajzát, akire nem szívesen gondol (Vass, 2011).

A Hárdi-féle személyiség szintek csak a felnőttek rajzain alkalmazható, a gyermekrajzok esetében csak formai analógiáról lehet beszélni (Vass, 2006). Radírozás, áthúzások, egyes alakok aláhúzása, átfirkálások, X-szindróma a figurán vagy a nevéen, befejezetlenség, esszenciális részek leahagyása jelentheti az alakokkal való ambivalenciát vagy konfliktust. Kompartmentalizáció, enkapszuláció, a gyerek rajzon olyan családtagok lehetnek, akikkel komoly érzelmi problémája van a rajzolóknak. Ha van nap vagy lámpa: ki felett van, kire süt sugaraival (Vass, 2006). A családrajzban az egyik legérdekesebb rajzi jelenség, hogy a gyermek ki mellé rajzolja le saját magát, kihez áll a legközelebb. A

szereplők közti, fizikai távolság általában a pszichológiai távolságot képezi. Az egészséges gyermekek rajzaiban általában közel vannak egymáshoz a családtagok, de nem olvadnak egybe és nem fedik egymást, mindenkinek megvan a saját helye a lapon. A saját alak közel rajzolása másik személyhez azt mutatja, hogy a gyermek szereti a reprezentált családtagot vagy szeretne közelebb. „Amikor a gyermek közel rajzolja magát a szülőhöz, ezzel sok esetben a rá irányuló figyelem és elfogadás igényét, illetve az identifikációt ábrázolja; a távolság ezzel szemben az elszigeteltség és elutasítottság érzéseit jelenítheti meg” (Vass, 2011, 117.).

A családrajz elemzésben nagyon fontos a sorrendiség: az, hogy a rajzon milyen sorrendben rajzolja le a gyermek családtagjait, különösen fontos az első és az utolsó hely és az, hogy önmagát hová helyezi a családrajzban. Az, hogy a gyermek milyen sorrendben rajzolja le a családtagjait kapcsolatban áll azzal, hogy éppen milyen viszonyban áll velük (Tihanyiné, 2013). A rajzolási sorrend nemcsak az elkészült rajzban lehet informatív, hanem a rajzolás közben is fontos jelzések fordulhatnak elő. Ha a gyermek elkezd valakit rajzolni, majd abbahagyja a megkezdett rajzot, és egy másik szereplőt rajzol meg helyette, akkor ez az első személlyel kapcsolatos ellentétes érzelmeket jelezheti.

III. EMPÍRIKUS VIZSGÁLAT

A vizsgálatom célja, hogy megismerjem a környezetemben lévő nagy csoportos óvodás gyermekeknek a rajzfejlettségi szintjét. Munkám során szerettem volna feltárni, hogyan rajzolják le a családjukat a gyermekek vannak-e érintkezések a családtagok között, vagy elkülönítés, van-e a figuráknak a rajzokon arcuk, milyen az arckifejezés, hogyan jelenik meg az érzelem kifejezés. A vizsgálatom során meg szerettem volna tudni, hogy előfordulnak-e eltérések a nemek között a rajzolás színvonalát a rajzoláshoz való igényét, és jegyeit tekintve a nagycsoportos óvodás gyerekek között ezért hipotézisemet is ezzel kapcsolatban állítottam fel. A rajzolási igény megismerése a rajztesztek kezdetén figyelhető meg, hogy milyen reakciók várhatók a lányok illetve fiúk részéről, hogyan fognak hozzá a rajzoláshoz. A rajzokon a részletgazdagság és a kidolgozottság a figurákon hogyan rajzolja meg az arcot, van-e haja a figurának, van-e ruhája, vannak-e járulékos elemek milyen elemek ezek és mennyire felismerhetőek.

Hipotézisek:

1. „A rajzolásra való igény a lányok esetében nagyobb, mint a fiuknál, ezért a lányok rajzai kidolgozottabbak és részletgazdagabbak.”
2. „A rajzokon a legtöbbször megfigyelhető járulékos elem a családi ház”.

3.1. A vizsgálat körülményei és módszerei

A vizsgálatom módszere empirikus vizsgálat, amely a gyerekek családrajzait vizsgálja. A vizsgálat helyszíne a lakóhelyemen lévő Téglási Tündéerkert Óvoda, valamint a Nagydobronyi Óvoda volt. A gyerekek által készített rajzok családrajzok voltak melyet több alkalommal készítettek el a gyerekek. A rajzok, amit „Saját családrajz”, „Elvarázsolt család”, „Állatcsalád”, „Kinetikus családrajz”, „Kinetikus állatcsalád”. A rajzfelvétel menete, az óvodai csoportszobában zajlott a gyerekek úgy foglaltak helyet, hogy ne zavarhassák egymást a tesztfelvétel során. Ezután egy A4-es fektetett rajzlapot és B2-es ceruzát tettem eléjük. A gyerekek az instrukció után elkezdheték a rajzolást. A tesztfelvétel minden rajznál 9.05 perckor kezdődött, miután a gyerekeket befejezték a reggelit.

A rajzfelvétel három hónapot vett igénybe, különös figyelmet fektettem arra, hogy a rajzok készítése között eltelt idő egy hét legyen, de voltak rajzok, amelyek kettő hét különbséggel készültek el. A saját család, elvarázsolt család, állatcsalád rajzoknál sikerült

betartani a rajzok között ajánlott egy hetet, ezután kettő hét múlva készült a kinetikus családrajz, majd ismét kettő hét múlva készült, a kinetikus állatcsalád rajzfelvétele. A rajzokat az óvodában a csoportszobában készítették a gyerekek. Az utóteszt felvétele során a gyerekeket egyesével kihívtam egy külön helységbe, ahol az utóteszteket készítettem. Feljegyeztem minden gyermek nevét, életkorát, a rajzolás dátumát, a rajzolási időt, a gyermek rajzolás közben tanúsított viselkedését a rajzolási idő alatt. Az utótesztekben az általánosan feltett kérdések Ki látható a képen? Hány éves?

A rajzokat a Vass (2011a) által javasolt kritériumok közül az alábbi szempontok szerint vizsgálok:

- a szülőket ábrázolta-e a gyermek,
- a családtagok érintkeznek e,
- a rajzon családtag van elkülönítve.
- egyes figurák arckifejezése vagy arctalansága
- érzelemlifejezés milyen formában jelenik meg
- a rajzlap felhasználása
- kivel kezd és kivel fejezi be a gyermek a rajzot.

3.2. A kutatási minta bemutatása

A rajzvizsgálat a Téglási Óvoda és a Nagydobronyi Óvoda nagy csoportjában történt ahol több alkalommal csoportos rajzoltatást végeztem. A két óvodából összesen 42 gyerek rajzolt 26 lány és 16 fiú, akik összesen 200 darab rajzot készítettek. Ebből 36- sajátcsalád rajz, 42- elvarázsolt családrajz, 40- állatcsaládrajz, 41- kinetikus családrajz, 41- kinetikus állatcsalád rajz. A rajzoló életkora 5- 6 éves gyerekek.

3.3. Családrajzok szempontok szerinti, leíró elemzése

Saját család

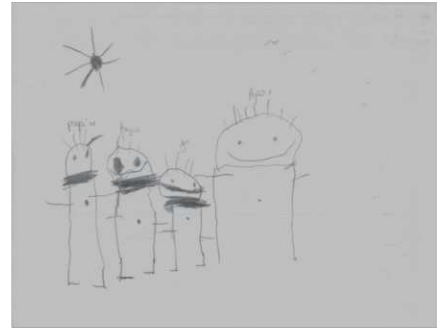
Az 1. ábrán a kislány lerajzolja önmagát, édesanyját, édesapját, és a testvérét, a család szerkezete a gyerek minden rajzán megfigyelhető. A rajzon mindenki egymás mellett egy sorban helyezkedik el, ez a gyermek minden rajzára jellemző, érintkezések nincsenek. Nincsen családtag elkülönítve a rajzokon. A rajzlap egészét felhasználja, kivétel az

1. ábra
6 éves kislány Sajátcsalád rajz B.K.

elvarázsolt család ott vannak hiányos részek. A gyermek rajzain az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. A rajzain a figuráknak van arca, amelyen szem, száj, orr, látható. A saját család rajzán nincsen járulékos dolgok, míg a többi rajzain megfigyelhetők lásd 1 sz. melléklet. A szukcesszió szerint az anyával kezdi a rajzot, utána saját rajz, testvére rajza, és az apával fejezi be.

A 2. ábrán, a családrajzon a kisfiú lerajzolja önmagát, édesapját, édesanyját, és a nagyapát, a családszerkezet a rajzain nem teljesen érthető mivel minden rajzon különböző családtagot rajzol meg vagy lebeg a rajzról. A rajzon mindenki egymás mellett helyezkedik el, ez jellemző a többi rajzára is a gyermeknek, kivétel az állatcsalád ott három sorban vannak a figurák a rajzon érintkezések nincsenek. A saját család rajzon nincsen családtag elkülönítve, míg a kinetikus családrajzon a testvérét és az anyukát enkapszulálja. A rajzlap felhasználásban vannak hiányos részek. A gyermek család rajzán az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg, míg az elvarázsolt család, állatcsalád és kinetikus családrajzon szomorú. A figuráknak van arca, az arcon van szem és egy száj. A rajzain a járulékos elem a ház, a nap és felhő. A szukcesszió szerint az apával kezdi a rajzot, utána saját rajz, édesanya rajza, és a nagyapával fejezi be. A gyermek rajzaira jellemző a figurákon, hogy nagyon erősen rajzolt festet.

2. ábra
6 éves kisfiú Sajátcsalád rajz Sz.Zs

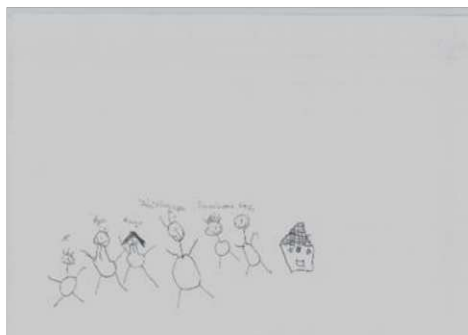

3. ábra
6 éves kislány Sajátcsalád rajz M.J.

A 3 ábrán a kislány lerajzolja önmagát, édesapját, édesanyját, testvérét, kettő nagymamáját, nagyapját, és barátnőjét, a családszerkezet a rajzain változik, mivel minden rajzon különböző családtagot rajzol le vagy lebeg a rajzról. A rajzon a családtagok három sorban helyezkednek el, de az állatcsalád és a kinetikus állatcsalád rajzán kettő sorba, az elvarázsolt családrajzon össze vissza, a kinetikus családrajzon egymás mellett vannak a figurák. A gyermek rajz azt a benyomást kelti mintha a figurák repülnének, de ez jellemző a gyermek más rajzaira is. A rajzokon a családtagok nem érintkeznek egymással, családtag nincs elkülönítve. A rajzain a rajzlap egészét felhasználja nincsenek, hiányos részek. A rajzokon az érzelemkifejezés mosoly

formában jelenik meg. A figuráknak van arca, az arcon van szem orr és száj. Járulékos elemek a rajzain a ház, a nap és a felhő lásd 1 sz. melléklet. A rajzon a szukcesszió apával kezd a rajzot, utána saját rajz, édesanyja rajza, nagypapa, testvér, nagymamák, és a barátnőjét rajzolja le utoljára.

A 4 ábrán a kislány ön magát, édesapját, édesanyját, nagypapját, nagymamáját és a dédnagymamát, a családszerkezet változik a rajzain, mivel dédnagymama csak a saját családrajzon szerepel és a nagymama és nagypapa váltakozva vannak lerajzolva a rajzain. A rajzokon a családtagok egy sorban helyezkednek el. A rajzokon a családtagok nem érintkeznek egymással, nincs családtag elkülönítve. A rajzlap alsó részét használja

4. ábra
6 éves kislány Sajátcsalád rajz B.M.

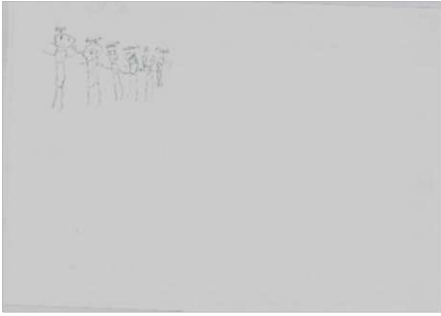
fel középső és felső része hiányos, ez minden rajzára jellemző a gyermeknél. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. A saját család, kinetikus család és állatcsalád rajzokon a figuráknak van arcuk, amin szem orr és száj látható, míg az elvarázsolt és állatcsalád rajzon arctalanság jelenik meg. Járulékos elem a ház. A szukcesszió saját rajzzal kezd, utána édesapa, édesanyja, nagypapa, nagymama és a dédnagymama rajzával fejezi a rajzot.

5. ábra
6 éves kislány Sajátcsalád rajz H.B.

Az 5 ábrán kislány lerajzolja saját magát, édesapját és édesanyját, a családszerkezet változik, a többi rajzon mivel ott már megjelennek a testvérek rajzai és a nagyszülőké. A rajzokon a családtagok egy sorban helyezkednek el. Nincsenek érintkezések a rajzokon, a kinetikus családrajzon a nagymama és apuka rajzát enkapszulálja, valamint a saját rajzot különíti el. A rajzlap alsó részét használja fel, vannak hiányos részek. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. A figuráknak van arca, amelyen szem és száj látható. Járulékos elemek a rajzain a ház nap és a felhő lásd 1 sz. melléklet. A szukcesszió saját rajzzal kezd ezután édesapját és utoljára édesanyját rajzolja le.

A 6 ábrán a kislány lerajzolja édesapját, édesanyját, a nagypapát, nagymamát, önmagát és testvérét, a családszerkezet a rajzokon változó. A rajzon egy sorba helyezkednek el a családtagok, a kinetikus családrajzon össze vissza. A saját család rajzon látható érintkezés,

6. ábra
6 éves kislány Sajátcsalád rajz K.J.

ahol a nagypapa a nagymamával, nagymama a saját figurával, és a saját rajz a testvérrel. A kinetikus állatcsalád rajzon a saját édesapja és édesanyja rajzát enkapszulálja, valamint a testvért elkülöníti és enkapszulálja. A saját család és állatcsalád rajzon, a rajzlapon vannak hiányos részek, míg a többi rajznál a rajzlap egészét felhasználja. Az érzelm kifejezés a rajzon szomorú, hideg. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható, de az állatcsaládon arctalanság figyelhető meg. A rajzokon látható nagyon erős sátirozás, amely a járulékos elemen figyelhető meg, a rajzai jellemző, hogy a rajzokat nagyon hullámzó vonalakkal rajzolja, ember figura pedig csak a saját családra rajzán látható. A járulékos elem a rajzon a lámpa. A szukcesszió az apával kezd, utána édesanyja rajza, nagypapa, nagymama, saját, és utoljára a testvérét rajzolja le.

A 7 ábrán a kislány lerajzolja édesapját, nagypapát, testvérét, nagymamáját, saját magát és édesanyját, a családszerkezet a rajzokon nem változik, kivétel képe ez az elvárásolt család rajza, mivel ott csak önmagát rajzolja le. A saját családra rajzon egy sorban, az állatcsalád rajzon kettő sorban, a kinetikus család és állatcsalád rajzon pedig össze vissza. A saját család rajzon látható érintkezés az anya érintkezik a saját rajzzal, más rajzon nincs érintkezés. A rajzokon családtag nincsen elkülönítve.

7. ábra
5 éves kislány Sajátcsalád rajz R.A.

A saját család és állatcsalád rajzon, a rajzlap felhasználása hiányos, a többi rajznál felhasználja az egész lapot. Az érzelm kifejezés mosoly formájában jelenik meg. A figuráknak van arcuk, amelyen szem, száj, szempilla látható. A járulékos elem a rajzokon a nap és a felhő. A szukcesszió apával kezd, utána nagypapa, testvér, nagymama, saját rajz és az utolsó az édesanyja rajza.

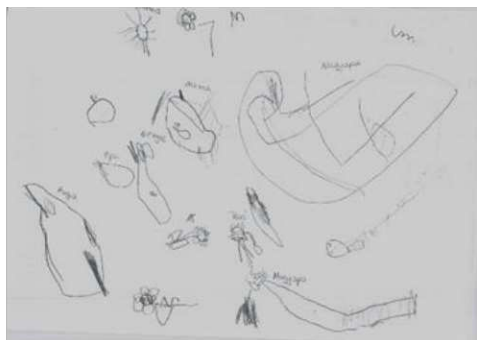

8. ábra
6 éves kislány Sajátcsalád rajz Sz.V.

A 8 ábrán a kislány lerajzolja saját magát édesapját, édesanyját és testvérét, családszerkezet a rajzon nem változik, kivétel a kinetikus család rajzon le hagyja testvérét, és kinetikus állatcsaládról a saját rajzot. A rajzokon a családtagok egy sorban helyezkednek el. Az állatcsalád rajzon és a kinetikus

családrajzon az apa érintkezik az anyával. A rajzokon családtag nincs elkülönítve. A rajzlap felhasználásánál vannak hiányosságok a saját illetve elvarázsolt család rajzon, a többi rajzon felhasználja a teljes rajzlapot, ezeken a rajzokra jellemző a firkák, hullámok rajzolása. Az érzelm kifejezés mosoly formájában jelenik meg. A figuráknak van arcuk, amelyen szem, orr és száj látható. Járulékos elemek nap, virág, szív. A szukcesszió az édesanyjával kezd, utána édesapa, saját rajz, és az utolsó a testvér.

Elvarázsolt család rajz

9. ábra
6 éves kislány Elvarázsolt család rajz G.Cs.

A 9 ábrán a kislány lerajzolta önmagát, nagynénjét, édesanyját, testvéreit, nagyapját, nagymamáit és édesapját, a családszerkezet a rajzokon változó. A családtagok a saját család rajzon egy sorban helyezkednek el, a többi rajzain össze vissza. A rajzokon érintkezések nincsenek a családtagok között. Az állatcsaládrajzon a testvérét enkapszulálja, más családtag nincs elkülönítve. A rajzlap egészét felhasználja. A rajzokra jellemző a

kuszaság, az átfirkálások, nehezen értelmezhető. Az érzelm kifejezés a rajzokon komor, zavaros. A figuráknak van arcuk, amelyen szem, orr és szájlátható. Járulékos elemek a nap, virág, felhő. A szukcesszió az édesanyjával kezd a rajzot, utána édesapja, saját rajz, nagymamák, testvére, és a nagyapával fejezi be.

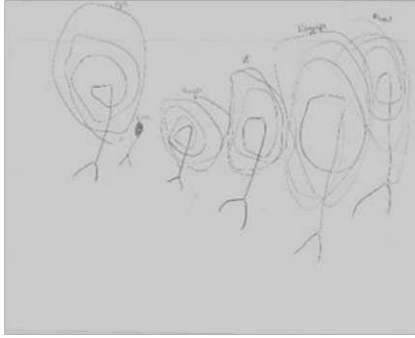
A 10 ábrán a kislány lerajzolja nagyapját, testvérét, saját magát, nagymamáját, édesanyját, édesapját, és egyik barátját. A családszerkezet a rajzokon változó. A rajzokon a családtagok egy sorban helyezkednek el. A rajzokon érintkezések nincsenek, családtag a rajzon nincs elkülönítve. A rajzlap egészét felhasználja. A rajzaira jellemző a részletgazdagság, a rajzok vidámak és a saját család rajzon kívül nagyon sok járulékos elem látható. Érzelm kifejezés mosoly

10. ábra
6 éves kislány Elvarázsolt család rajz
P.D.

formájában jelenik meg. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható. Járulékos elemek a rajzain nap, szívek, virágok lásd 1 sz. melléklet. A szukcesszió a rajzon nagyapával kezd, utána testvére, saját rajz, nagymama, édesanyja, édesapja, és testvére.

11 ábrán a kislány lerajzolja édesapját, testvérét, saját magát, nagyapját, és nagymamáját, a családszerkezet a rajzokon nem változik, csak egy rajznál a kinetikus

11. ábra
5 éves kislány Elvarázsolt család rajz
K.R.

családrajznál a nagyszüleit nem rajzolja le. A családtagok a rajzon egy sorban helyezkednek el. A rajzokon vannak érintkezések, elvarázsolt család, anya a sajátrajzzal, saját rajz nagymamával, nagymama pedig a nagyapával érintkezik, állatcsaládrajzon a testvére a nagymamával, kinetikus családrajzon saját rajz a testvérral, és a kinetikus állatcsaládrajzon saját rajz a nagymamával, nagymama pedig a nagyapával. A kinetikus családrajzon az apuka el van különítve. A rajzlap felhasználásánál vannak hiányosságok. A saját család és kinetikus családrajzon csak az édesanyjának rajzol kezét és a kézre ujjakat. Érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható. Járulékos elemek a ház, és az állatok. Szukcesszió apával kezdi a rajzot, utána édesanyja, saját rajz, testvére, nagyapja, és utoljára a nagymama rajza.

A 12 ábrán a kislány lerajzolja az édesapját, saját magát, és testvérét, a rajzain a család szerkezet nem felismerhető. A rajzokon a figurákra a kuszaság jellemző. A rajzokon a figurák nem érintkeznek egymással, nincsen figura elkülönítve. A rajzokon figura nincs elkülönítve. A saját család és kinetikus család rajzokon a rajzlapot teljesen felhasználja, a többi rajzon, a rajzlapon vannak hiányos részek. A rajzokra jellemző a zavartság kuszaság firkálások. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható. Járulékos elem szív. Érzelemkifejezés a rajzon szomorú.

12. ábra
5 éves kislány Elvarázsolt család rajz
B.V.

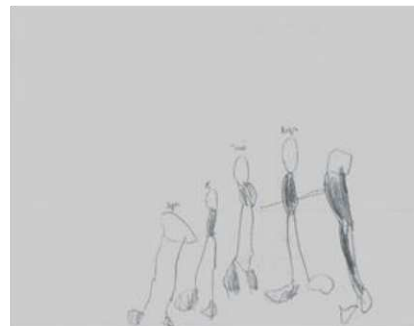

13. ábra
6 éves kislány Elvarázsolt család rajz
T.Sz.

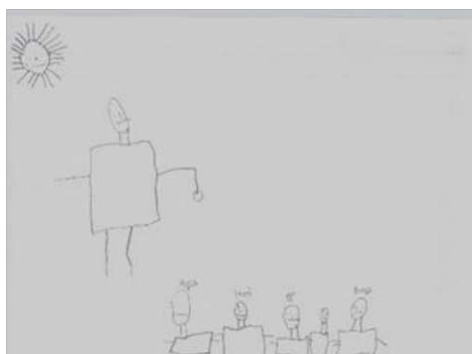
A 13 ábra a kislány lerajzolja az édesapját, saját magát, testvérét, édesanyját és nagyszüleit, a családszerkezet a rajzokon változó a nagyszülők nem minden rajzon vannak megrajzolva. A rajzon a családtagok egy sorban helyezkednek el. Az elvarázsolt család rajzon a saját rajz érintkezik a testvérral, az állatcsaládrajzon az anya érintkezik a saját rajzzal. Az elvarázsolt család rajzon a nagymamát és nagyapát, a kinetikus család rajzon a testvért nagymamát és nagyapát, a kinetikus állatcsaládrajzon pedig saját magát enkapszulálja. A rajzlap felhasználásánál vannak

hiányosságok kivétel az állatcsalád, mert ott az egész lapot felhasználja. A rajzokra jellemzőek a firkálások. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható. Az érzelemkifejezés a rajzon mosoly formájában jelenik meg. A szukcesszió anyával kezd, utána testvér, saját rajz, édesapja, nagypapa, és az utolsó a nagymama.

14 ábrán a kisfiú lerajzolja édesapját, saját magát, testvérét és édesanyját a családszerkezet a rajzon nem változik, kivéve a kinetikus családrajzot, mert ott a testvérét nem rajzolja meg. A rajzokon a családtagok egy sorban helyezkednek el. A saját család rajzon az anya érintkezik a testvérral, a rajzokon családtag nincs elkülönítve. A rajzlap felhasználásnál hiányos részek vannak. A rajzokra jellemző az erős satírozás firkálás. Járulékos elem nincsen a rajzokon. A rajzokon a figurákra jellemző az arctalanság csak a saját család rajzon van a figurának szeme és szája. Az érzelemkifejezés a rajzon komor, hideg. A szukcesszió apával kezd, utána saját rajz, testvér, és az utolsó az anya.

14. ábra
5 éves kisfiú Elvarázsolt család rajz
K.M.

15. ábra
5 éves kisfiú Elvarázsolt család rajz V.V.

A 15 ábrán a kisfiú lerajzolja az édesapját, testvérét, saját magát, és édesanyját, a családszerkezet a rajzokon változik. A rajzokon a figurák egy sorban helyezkednek el. Az elvarázsolt családrajzon a saját rajz érintkezik a testvérral, a kinetikus családrajzon a saját rajzot enkapszulálja. A rajzlap felhasználása hiányos. Járulékos elemek a rajzain a nap, ház, autó lásd 1 sz. melléklet. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj található. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. A szukcesszió az apával kezd, utána testvér, saját rajz, édesanya és az utolsó a testvére.

A 16 ábrán a kislány lerajzolja saját magát és az édesanyját, a családszerkezet változó a rajzokon. A rajzokon a figurák egy sorban helyezkednek el, az állatcsalád rajzon kettő sorban. A rajzokon nincsen érintkezések, családtag nincs elkülönítve. A rajzlapon vannak hiányos részek. A figuráknak van arca, amelyen szem és orr látható. Járulékos elem a rajzokon ablak és a

16. ábra
5 éves kislány Elvarázsolt család rajz P.R.

ház. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. A szukcesszió a saját rajzzal kezd, és az édesanyjával fejezi be.

Állatcsalád rajz

17. ábra
5 éves kislány Állatcsalád rajz V.F.

A 17 ábra a kislány lerajzolja saját magát, édesapját, nagymamáját, és nagyapját, a család szerkezet változik a rajzokon, a többi rajzon nem rajzolja meg a nagyszülőket. A rajzokon a figurák egy sorban helyezkednek el. A rajzokon a családtagok nem érintkeznek egymással, a kinetikus család rajzon az édesanya, nagymama és apa rajzát enkapszulálja. A rajzlap egészét felhasználja, az elvárásolt család rajzon vannak hiányos részek. A

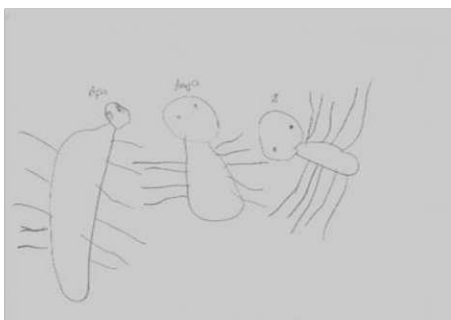
figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható. Járulékos elem a rajzokon a fa, ház, nap és felhő. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. A szukcesszió saját rajzzal kezd, utána édesapa, nagymama és utoljára nagyapa.

A 18 ábrán a kislány lerajzolja saját magát édesanyját és testvérét, a családszerkezet a rajzokon változó. A rajzokon a figurákra a kuszaság jellemző. A családtagok nem érintkeznek egymással, családtag nincs elkülönítve. A rajzlap egészét felhasználja. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható. A rajzokra jellemző a kuszaság, firkálások és össze-visszaság. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg.

18. ábra
5 éves kislány Állatcsalád rajz K.J.

Járulékos elem a rajzon firkák. A szukcesszió a saját rajzzal kezd, utána édesanya, és utolsó a testvér.

19. ábra
5 éves kislány Állatcsalád rajz B.B.

A 19 ábrán a kislány lerajzolja az édesapját, édesanyját és saját magát, a rajzon a családszerkezet nem változik, de az elvárásolt családra nem rajzolja meg az édesapát. A rajzokon a figurák egy sorban helyezkednek el. A rajzokon a családtagok, nem érintkeznek, családtag nincsen elkülönítve. A rajzlapon vannak hiányos részek, nem használja fel az egészet. A figuráknak van arcuk, amelyen szem található. Az

érzelemkifejezés a rajzon boldog. Járulékos elemek a rajzain a nap és a virág lásd 1 sz. melléklet. A szukcesszió az apával kezdi utána a saját rajz és az utolsó az édesanya.

A 20 ábrán a kislány lerajzolja az édesanyját és testvérét, a családszerkezet a rajzokon változó. A rajzokon a figurák egy sorban helyezkednek el, a saját család rajzon három sorban, a kinetikus állatcsaládrajzon kettő sorban rajzolja a családot. A rajzokon családtagok nem érintkeznek, családtag nincsen elkülönítve. A rajzlapon vannak hiányos részek. A figuráknak van arcuk, amelyen szem, orr és száj látható. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. Járulékos elem a gomba. A szukcesszió az édesanyjával kezd, és a testvérrel fejezi be.

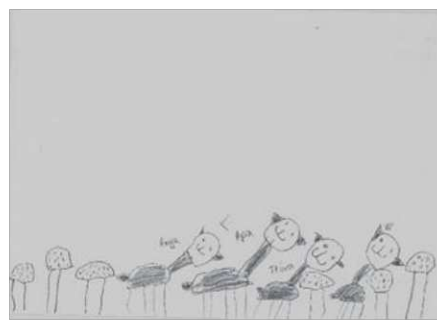
20. ábra
5 éves kislány Állatcsalád rajz K.V.

21. ábra
6 éves kisfiú Állatcsalád rajz
B.E.

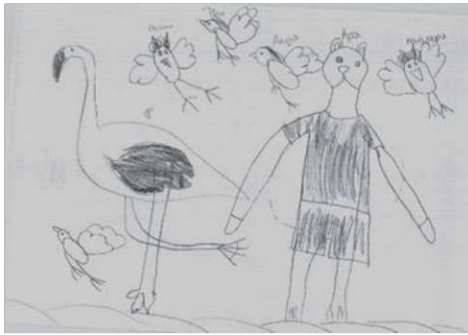
A 21 ábrán a kisfiú rajzai nagyon kuszák, a tesztfelvétel alatt az utóteszteknél nem tudta elmondani melyik családtagot, és mit rajzolt le a lapjára. A rajzaira jellemző a kuszaság, nehezen értelmezhetőek, zavarosak, a kisfiú rajzai nagyon halványak. A rajzon a vonalak nagyon hullámzóak. A kisfiúnál elmarad a fejlettségi szint. Az emberábrázolás jelei megjelennek a rajzain.

A 22 ábrán a kislány lerajzolja az édesanyját, édesapját, testvérét, és saját magát, a családszerkezet, nem változik kivéve a saját család rajzon ahol csak az édesanyját és saját magát rajzolja, valamint a kinetikus család rajzon csak az édesapját és saját magát rajzolja meg. A rajzokon a figurák egy sorban helyezkednek el. A rajzokon a családtagok nem érintkeznek, családtag nincs elkülönítve. A rajzlapon vannak hiányos részek. A figuráknak van arcuk, amelyen szem, orr és száj látható. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. Járulékos elem gomba, fű, és pizza. A szukcesszió az édesanyjával kezd, utána édesapja, testvére, és utoljára saját rajza.

22. ábra
5 éves kislány Állatcsalád rajz B.H.

A 23 ábrán a kislány lerajzolja a nagymamáját, testvérét édesanyját, édesapját, nagymamáját és saját magát, a családszerkezet a rajzokon változó, mivel az elvarázsolts családrajzon a nagyszülőket nem rajzolja meg, valamint a kinetikus családrajzról a rajzoló

23. ábra
6 éves kislány Állatcsalád rajz B.L.

lehagyja önmagát és a nagyapát. A rajzokon a családtagok érintkeznek egymással, saját családrajzon nagymama a nagyapával, testvére a sajátrajzzal, saját rajza az édesapával, az apa az anyával, elvarázsolt családrajzon a sajátrajz az édesanyával, az édesanya a testvérrel, a testvér az édesapával, állatcsaládrajzon a saját rajz az édesapával, kinetikus családrajzon az édesanyja az édesapával, a kinetikus állatcsaládrajzon érintkezések nincsenek. A kinetikus családrajzon a

testvérét elkülöníti. A családtagok az elvarázsolt családrajzon egy sorban vannak, míg a többi rajzokon kettő sorban helyezkednek el. A rajzlapokon nincsenek hiányos részek, a lap egésze fel lett használva. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. Járulékos elem a rajzon a föld. A szukcesszió az apával kezd, utána saját rajz, édesanyja, testvére, nagymama, és utoljára a nagyapa.

A 24 ábrán a kislány lerajzolja az édesapját, nagymamáját saját magát, testvérét, nagyapját és édesanyját, a családszerkezet a rajzokon nem változik, kivétel a kinetikus állatcsalád ott a nagyszülőket nem rajzolja meg a gyermek. A rajzokon, a családtagon nem érintkeznek egymással, családtag nincs elkülönítve. Az állatcsalád rajzon a családtagok négy sorban helyezkednek el, a kinetikus család és állatcsalád rajzán kettő sorban, a saját család és elvarázsolt családrajzon egy sorban helyezkednek el a családtagok. Az elvarázsolt és állatcsaládrajzokon a rajzlap egészét felhasználja, a többi rajzon, a rajzlapon vannak hiányos részek. Az állatcsalád

24. ábra
5 éves kislány Állatcsalád rajz Sz.A.

rajznál a rajzlapot elfordítja a kislány. A figuráknak van arcuk, amelyen szem száj és orr látható. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. Járulékos elemek a rajzain a felhő, virág, állatok lásd 1 sz. melléklet. A szukcesszió a rajzon az apával kezd, utána saját rajz, nagymama, testvér, édesanya, és az utolsó a nagyapa.

Kinetikus család rajz

A 25 ábrán a kislány lerajzolja saját magát, édesapját, édesanyját és testvérét, a családszerkezet a rajzokon nem változik. A családrajzokon a figurák nem érintkeznek egymással, kivétel a saját család rajz ott az édesapa érintkezik a testvérrel, az elvarázsolt

25. ábra
5 éves kislány Kinetikus család rajz H.E.

családrajzon a saját és édesanyja rajzát elkülöníti, a kinetikus állatcsaládrajzon pedig a saját rajzot különíti el. A családrajzokon a családtagok egy sorban, de a kinetikus állatcsalád rajzon kettő sorban helyezkednek el a családtagok. A rajzlapok egészét felhasználja, csak a kinetikus állatcsalád rajzon vannak hiányos részek. A rajzaira jellemző, hogy a szülők mindig a saját és testvére rajza között állnak. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható. Az érzelemkifejezés

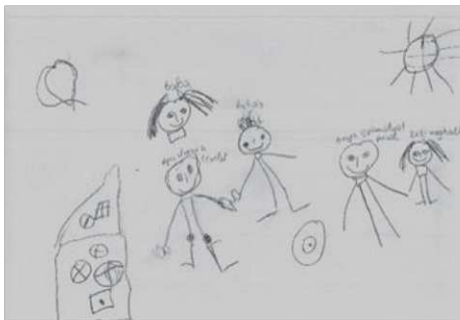
mosoly formájában jelenik meg. Járulékos elemek a rajzain a nap, ház, felhő lásd 1 sz. melléklet. A szukcesszió édesapjával kezd, utána édesanyja, saját rajz és testvére.

26 ábrán a kislány lerajzolja testvérét, saját magát, nagymamáját, édesapját és édesanyját, a rajzokon a családszerkezet változó, mivel csak a kinetikus családrajzon ábrázolja a nagymamát, és a saját család és kinetikus állatcsalád rajzon csak a saját rajza és a szülők rajza látható, a testvérét nem rajzolja meg. A családrajzokon a figurák érintkeznek, és ez jellemző minden rajzán, családtag elkülönítve a kinetikus családrajzon látható, ahol elkülöníti a

26. ábra
5 éves kislány Kinetikus család rajz V.A.

testvér, saját és nagymama rajzát, valamint a kinetikus állatcsalád rajzon a saját rajzot különíti el. A családtagok a rajzokon egy sorban helyezkednek el. A kinetikus családrajzon a rajzlap egészét felhasználja, míg a többi rajznál vannak hiányos részek. A figurának van arcuk, amelyen szem orr és száj látható. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. Járulékos elemek a rajzain a ház és a szív lásd 1 sz. melléklet. A szukcesszió az édesapával kezd utána édesanyja, saját rajz, nagymama és a testvérrel fejezi be.

27. ábra
5 éves kislány Kinetikus család rajz M.R.

A 27 ábrán a kislány lerajzolja az édesapját, saját magát, édesanyját, postást és a dédnagymamát, aki meghalt, a családszerkezet a rajzokon nagyon változó mivel minden rajzán van egy olyan családtag, akit lerajzol és van olyan családtag, akit nem rajzol meg, a saját családrajzon csak a szülőket ábrázolja a gyermek. A rajzokon a figurák nem érintkeznek egymással, családtag nincs elkülönítve. A rajzokon a

családtagok egy sorban helyezkednek el. A kislány rajzaira jellemző, hogy a figurákat úgy rajzolja, meg mintha repülnének. A rajzlapok egészét felhasználja, a saját és állatcsaládrajzokon vannak hiányos részek. A figuráknak van arca, amelyen szem, orr és száj látható. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. Járulékos elemek a rajzain a virág, ház, szív és felhő lásd 1 sz. melléklet. A szukcesszió az édesapával kezdi utána saját rajz, postás, édesanya és az utolsó a dédnagymama.

A 28 ábrán a kisfiú lerajzolja az édesanyját, édesapját és saját magát, a családszerkezet a rajzokon változik mivel a saját család és kinetikus család rajzon megrajzolja a keresztapját és nagyapját, de saját magát nem rajzolja meg a rajzon. A rajzokon családtagok nem érintkeznek, családtag nincs elkülönítve. A rajzokon a családtagok egy sorban helyezkednek el. A rajzlapok felhasználása hiányos. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható,

28. ábra
5 éves kisfiú Kinetikus család rajz V.G.

a szem megrajzolásnál jellemző, hogy egy kört rajzol, amitől a figura tekintete hideg depresszív. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. Járulékos elem a rajzon nincs. A szukcesszió az édesanyjával kezdi, utána édesapja és a saját rajz az utolsó.

29. ábra
5 éves kislány Kinetikus család rajz K.M.

A 29 ábrán a kislány az édesapját rajzolja le, aki kávézik, családszerkezet a rajzokon nem látható, minden rajzára az utótesztek alatt a kislány csak annyit mondott édesapját rajzolta meg. A rajzok kuszák, a rajzokra jellemzőek az olyan részek, amelyek nagyon erős vonalak és áthúzások vannak. A rajzok zsúfoltak átláthatatlanok. Emberalak nem ismerhető fel a rajzokon.

A 30 ábrán a kisfiú lerajzolja édesapját és testvérét, családszerkezet a rajzokon nagyon változó a kinetikus állatcsalád rajzon ábrázolja az édesanyját, a kinetikus család és állatcsaládon saját magát nem rajzolja meg, és a testvért csak a saját és a kinetikus családrajzon ábrázolja. A rajzokon a családtagok nem érintkeznek, családtag nincs elkülönítve. A rajzokon a családtagok egy sorban helyezkednek el. A rajzlapok felhasználása hiányos. A figuráknak van

30. ábra
5 éves kisfiú Kinetikus család rajz Sz.M.

arcuk, amelyen szem látható, amit egy körformára rajzolt meg, ezért az arcok nagyon komorak depresszívek. Járulékos elem nap, és a domb. Az érzelmkifejezés hideg, üres. A szukcesszió az apával kezd és utána a testvér.

31. ábra
6 éves kisfiú Kinetikus család rajz K.Z.

A 31 ábrán a kisfiú lerajzolja édesanyját, édesapját, saját magát és testvérét, a családszerkezet a rajzokon nem változik, kivétel a kinetikus családrajz, mert ott a testvérét nem rajzolja meg. A rajzokon a családtagok nem érintkeznek, a kinetikus állatcsalád rajzon a saját és testvére rajzát enkapszulálja. A rajzokon a családtagok egy sorban helyezkednek el. A rajzlapok felhasználásában vannak hiányos részek. A figuráknak van arcuk, amelyen szem, orr és száj látható. A rajzaira jellemző, hogy vannak kis firkák, vonalkák, pontok és néhol nagyon erős satírozások. Az érzelmkifejezés mosoly formájában jelenik meg. Járulékos elemek a rajzain, a ház és a felhő lásd 1 sz. melléklet. A szukcesszió az édesapával kezd utána édesanyja, saját és az utolsó a testvér rajza.

A 32 ábrán a kislány lerajzolja az édesanyját, saját magát, édesapját, és testvérét, a családszerkezet változik a rajzokon, a saját családrajzon csak a szüleit és saját magát ábrázolja, az állatcsaládrajzon még kettő barátját, az elvarázsolt családrajzon már a nagymamát is ábrázolja, és a kinetikus állatcsaládon pedig a nagyapát is megrajzolja. A rajzokon a családtagok nem érintkeznek egymással, a kinetikus családrajzon az anyukát enkapszulálja. A családtagok a rajzokon egy sorban helyezkednek el. A rajzokon a rajzlap felhasználásánál vannak hiányos részek. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható. Az érzelmkifejezés mosoly formájában jelenik meg. Járulékos elem a rajzon nincs. A szukcesszió az apával kezd utána a saját rajz, édesanyja, és az utolsó a barátja.

32. ábra
6 éves kislány Kinetikus család rajz P.H.

Kinetikus állatcsalád

A 33 ábrán a kislány lerajzolja az édesanyját, édesapját és saját magát, a családszerkezet a rajzokon változó, mert a többi rajzán lerajzolja a nagyszülőket, testvéreit és a barátait. A rajzokon a családtagok nem érintkeznek egymással, a kinetikus állat családrajzon az édesanyját és édesapját enkapszulálja. A családtagok az elvarázsolt és kinetikus családrajzon

33. ábra
6 éves kislány Kinetikus állat család R.P.

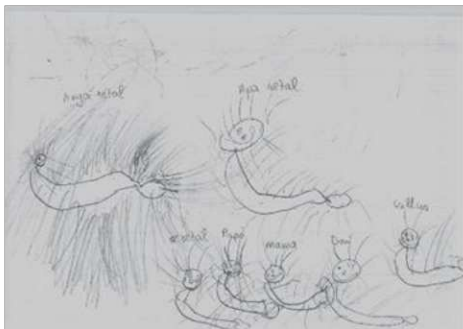
egy sorban, a saját és állatcsaládrajzon két sorban, a kinetikus családrajzon pedig három sorban helyezkednek el. A rajzlapok egészét felhasználja, a saját család rajon vannak hiányos részek. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. Jellemző a rajzain, hogy bizonyos dolgokat nagyon erős satírozással emel ki. Járulékos elem a rajzon a ház, virág, szív. A szukcesszió a rajzon édesanyja,

saját rajz és édesapával fejezi.

A 34 ábrán a kislány, formákat rajzol le, családszerkezet a rajzokon nem látható. A rajzok kuszák, a rajzokra jellemzőek az olyan részek, amelyek nagyon erősen megrajzolt vonalak vannak. A rajzok zsúfoltak átláthatatlanok. Emberalak nem ismerhető fel a rajzokon. A rajzaira a kör, mint forma jellemző.

34. ábra
5 éves kislány Kinetikus állatcsaládrajz Gy.B.

35. ábra
6 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz
H.H.

35 ábrán a kislány lerajzolja az édesanyját, édesapját, saját magát, nagyszüleit, és testvéreit, a családszerkezet változik rajzokon, a kinetikus családrajzon saját magát és a nagyszülőket, nem ábrázolja, az elvarázsolt családrajzon pedig csak saját magát rajzolja le. A családtagok a rajzokon nem érintkeznek, a saját családrajzon a nagymamát, az elvarázsolt családrajzon saját magát és a kinetikus családrajzon az anyát, apát, testvéreket enkapszulálja.

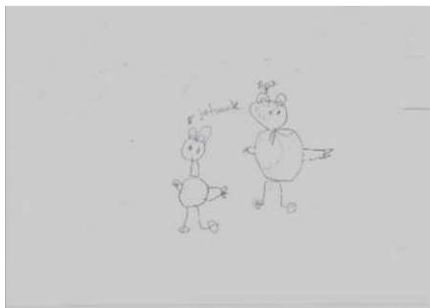
A családtagok a rajzokon egy sorban helyezkednek el, a kinetikus állatcsaládrajzon pedig kettő sorban. A rajzlap egészét felhasználja, a kinetikus állatcsalád rajzon vannak hiányos részek. A figuráknak van arca, amelyen szem, orr és száj látható. Járulékos elem nincs a rajzon. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. A rajzaira jellemző, hogy sok vonalkát és szívet rajzol, amitől a rajz túlszúfoltnak tűnik. A szukcesszió a rajzon az édesanyjával kezd utána az édesapa, saját rajz, nagyszülők, és testvérek.

A 36 ábrán a kisfiú lerajzolja az édesanyját, édesapját, saját magát a két nagymamáját és nagyapját, a családszerkezet változó, mert a saját család rajzra csak saját rajz és az anya rajza van lerajzolva, az állatcsaládrajzon két testvérét is megrajzolja, de csak egy nagymamát

rajzol. A családtagok a rajzokon nem érintkeznek, a kinetikus családrajzon az anyát, saját magát, nagyapát, apát, és nagymamát enkapszulálja. A családtagok a saját család rajzon egy, az elvarázsolt és állat családrajzon kettő, a kinetikus család és állatcsaládrajzon három sorban helyezkednek el. A rajzlapokon vannak hiányos részek. A figuráknak van arca, amelyen szem, orr és száj látható. Járulékos elem a gomba a rajzon. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. A szukcesszió az édesanyjával kezd utána édesapa, nagymamák, és a saját rajzzal fejezi be.

36. ábra
6 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz
K.Á.

37. ábra
5 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz
H.J.

A 37 ábrán a kislány lerajzolja saját magát és édesapját, családstruktúra változó a rajzokon, mivel az elvarázsolt családrajzra saját magát nem rajzolja, de az anyát már igen, és a saját családrajzon lerajzolja a barátait is. A rajzon a figurák nem érintkeznek egymással, családtag nincs elkülönítve a rajzokon. A rajzokon a családtagok egy sorban helyezkednek el. A rajzlapokon vannak hiányos részek. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható. Járulékos elem a

rajzon nincsen. A rajzokra jellemző a rádiózás, a figurák rajzolásánál jellemző a nagyon hullámzó vonalak. Az érzelemkifejezés a rajzon mosoly formájában jelenik meg. A szukcesszió a saját rajz és utána az édesapa.

A 38 ábrán a kislány lerajzolja az édesanyját, édesapját, testvérét és saját magát, a családstruktúra a rajzokon változó, mert az állatcsalád és kinetikus családrajzon megrajzolja a nagyszülőket is. A rajzon a figurák nem érintkeznek, az elvarázsolt család rajzon elkülöníti magát és testvérét, a kinetikus családrajzon az édesanyját, saját magát, édesapját, testvérét, és nagyszüleit enkapszulálja. A rajzokon a

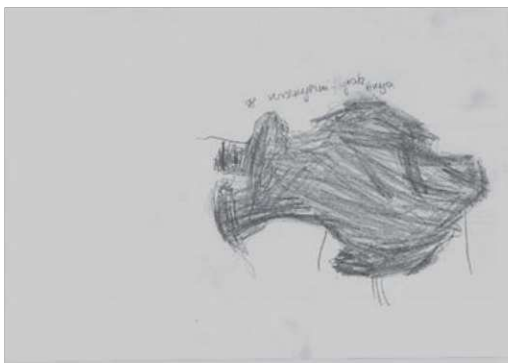

38. ábra
6 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz B.Á.

családtagok egy sorban helyezkednek el. A rajzlapokon vannak hiányos részek. A figuráknak van arcuk, amelyen szem, orr és száj látható. Járulékos elem a virág, domb és a

rakéta lásd 1 sz. melléklet. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. A szukcesszió a rajzon az édesanyjával kezd utána, édesapa, testvér és a saját rajzzal fejezi be.

39. ábra
5 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz S.P.

A 39 ábrán a kislány lerajzolja az édesanyját és saját magát, családszerkezet változó a rajzokon mert, az elvárásolt családrajzon az édesapját is lerajzolja, míg a kinetikus családrajzon már testvéreit is. A rajzon családtagok nem érintkeznek, a kinetikus családrajzon a testvérét enkapszulálja. A rajzokon a családtagok egy sorban helyezkednek el. A rajzlapokon vannak hiányos részek. Az állatcsalád és kinetikus

családrajzon a figurának nincs arca, az elvárásolt és saját család rajzon már van, amelyen szem orr és száj látható. Járulékos elem nincs a rajzon. A rajzokra jellemző a nagyon erős sátozás a figurákon. Az érzelemkifejezés hideg, üres. A szukcesszió a saját rajzzal kezd és anyával fejezi be.

A 40 ábrán a kislány lerajzolja az édesanyját, édesapját és saját magát, rajzain a családszerkezet változik, mivel a saját család é állatcsalád rajzra már lerajzolja testvérét és a nagyszüleit is, és az elvárásolt családrajzra saját rajzát nem rajzolja. A rajzokon családtagok nem érintkeznek, családtag nincs elkülönítve. A családtagok egy sorban helyezkednek el a rajzokon. A rajzlapokon vannak hiányos részek. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható.

40. ábra
5 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz N.L.

Járulékos elem a rajzon nincs. Az érzelemkifejezés mosoly formájában jelenik meg. A szukcesszió az édesanya utána a saját rajz és végül az édesapa.

41. ábra
5 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz Sz.J.

A 41 ábrán a kislány lerajzolja az édesanyját, édesapját és saját magát, a családszerkezet nem változik a rajzokon, de az elvárásolt család rajzra nem rajzolja le a testvérét. A rajzokon a családtagok nem érintkeznek egymással, családtag nincs elkülönítve. A rajzokon a családtagok egy sorban helyezkednek el. A rajzlapokon vannak hiányos részek. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható.

Járolékos elem a rajzon a nap. Az érzelmkifejezés a rajzon szomorú, üres. A szukcesszió az édesapával kezdi utána, saját rajz, édesanyja és utolsónak a testvért rajzolja meg.

A 42 ábrán a kislány lerajzolja édesapját, édesanyját, testvérét, és saját magát, a családszerkezet a rajzokon nem változik, de a kinetikus családrajzra nem rajzolja a testvérét. A rajzokon a családtagok nem érintkeznek, kivétel a kinetikus családrajzon az apa érintkezik az anyával, családtag elkülönítve nincsen a rajzokon. A rajzokon a családtagok egy sorban helyezkednek el. A rajzlapon vannak hiányos részek. A figuráknak van arcuk, amelyen szem és száj látható. Járolékos elem a rajzon a baba. Az érzelmkifejezés mosoly formájában jelenik meg. A szukcesszió az édesapával kezdi utána testvére, édesanyja és a saját rajzzal fejezi be a rajzot.

42. ábra
5 éves kislány Kinetikus állatcsalád
rajz B.J.

A gyerekrajzok részletgazdagságát egy táblázatban jegyzem fel. A táblázat négy oszlopból áll, az első oszlopban a gyerek életkorát és nemét tüntetem fel, a második oszlopban a rajzolt figuráknak az arc leírása következik, megfigyelem, van e szeme a figurának, szája, orra füle, és haja. A harmadik oszlopban a figura testét és végtagjait jegyzem le, hogy milyen végtagok jelennek meg a figurák, esetleg van e ruha rajtuk. A negyedik oszlopban pedig az emberi alak formáját figyelem meg. Az emberi alak rajzolásának szempontjait Paál Ákos (1970) munkájából használtam fel, aki a megkülönbözteti:

- fejes-lábas típus: amikor a fejből rajzolja a végtagokat.
- körvonal séma: amikor a figurának van törzse, de a kezek és lábak egy vonallal vannak ábrázolva
- kevert profil: a figura teste már nem vonalakkból áll, de az orrot még profilból rajzolja meg
- teljes profil: amikor a figura már profilból van megrajzolva
- jelenszerű ábrázolás: az óvodás korban ez az ábrázolás mód még nem jelenik meg

43. ábra
Az emberalak ábrázolásának fejlődése Forrás (Paál 1970 574)

1. táblázat
Kidolgozottság és részletesség a figurákon

GYEREK	ARC	TEST, VÉGTAGOK	EMBERI ALAK ÁBRÁZOLÁS	
1	B.K. 6 éves lány	szem, szempilla orr, száj, haj	nyak, törzs, láb, kéz, ujjak	kevert profil
2	Sz. Zs. 6 éves fiú	szem, száj	kéz, láb	fejes- lábas típus
3	M.J. 6 éves lány	szem, száj, orr, haj	nyak, törzs, kéz láb	körvonal séma
4	B.M. 6éves fiú	szem, száj, orr, haj	nyak, törzs, kéz, láb	körvonal séma
5	H.B. 6éves fiú	szem, száj, haj	nyak, törzs, kéz, láb	pálcikaember
6	K.L. 6 éves fiú	szem, száj	törzs, kéz, láb	körvonal séma
7	R.A. 5 éves lány	szem, haj, száj	törzs, kéz láb, ruha	kevert profil
8	Sz.V. 6 éves lány	szem, orr, száj	láb, kéz	fejes- lábas típus
9	G.Cs. 6 éves lány	szem, orr, száj, haj	kéz, láb, néhol törzs	fejes- lábas típus
10	P.D.6 éves lány	szem, száj, haj	törzs, láb, kéz,	körvonal séma
11	K.R.5 éves lány	szem, száj, haj	törzs, kéz, láb, ujjak	körvonal séma
12	B.V. 5éves lány	szem, száj, haj	törzs, kéz, láb	körvonal séma
13	T.Sz 6 éves lány	szem, orr, száj, haj	nyak, törzs, kéz, ujjak, láb	körvonal séma
14	K.M. 5 éves fiú	szem és száj csak egy rajzon	törzs, láb, néhol kéz	körvonal séma
15	V.V.5 éves fiú	szem, száj	nyak, törzs, kéz, láb	körvonal séma
16	P.R. 5 éves lány	szem, száj, haj	törzs, láb, kéz, ujjak	körvonal séma
17	V.F. 5 éves lány	szem, száj	törzs, kéz, láb	körvonal séma
18	K.J.5éves lány	szem, száj, orr	törzs, kéz, láb	körvonal séma
19	B.B. 5 éves lány	szem, száj, haj	kéz, láb, ujjak	pálcikaember
20	B.E.6 éves fiú	-	-	nincs emberábrázolás
21	K.V. 5 éves lány	szem, száj, haj	törzs, láb, kéz, ujjak	körvonal séma
22	B.H.5 éves lány	szem, száj, orr, haj	nyak, törzs, láb, kéz, ujjak	kevert profil

23	B.L. 6 éves lány	szem, száj, haj	nyak, törzs, kéz, láb	kevert profil
24	Sz.A.5 éves lány	szem, száj, orr	törzs, haj, kéz, láb	körvonal séma
25	H.E. 5 éves lány	szem, száj, haj	kéz, láb, ruha	pálcikaember
26	V.A. 5 éves lány	szem, orr, száj, haj	kéz, láb	fejes- lábas típus
27	M.R. 5 éves lány	szem, száj, orr, haj	törzs, kéz, láb	körvonal séma
28	V.G.5 éves fiú	szem, száj, haj	nyak, törzs, láb, kéz, ujjak	körvonal séma
29	K.M. 5 éves lány	-	-	nincs emberábrázolás
30	SZ.M. 5éves fiú	szem	törzs, kéz, láb	fejes- lábas típus
31	K.Z.6 éves fiú	szem, száj, orr, haj, fül	nyak, törzs, kéz, láb	körvonal séma
32	P.H. 6 éves lány	szem, száj, haj	törzs, kéz, láb	körvonal séma
33	R.P. 6 éves lány	szem, szempilla, orr, száj, haj	törzs, kéz, láb	körvonal séma
34	Gy.B 5 éves lány	-	-	nincs emberábrázolás
35	H.H. 6 éves lány	szem, száj, orr, haj	törzs, kéz, láb	körvonal séma
36	K.Á. 6 éves fiú	szem, száj, haj	törzs, kéz, láb, ujjak	körvonal séma
37	H.J. 5 éves fiú	szem, száj, haj	nyak, törzs, kéz, láb	körvonal séma
38	B.Á.6 éves fiú	szem, száj, haj	nyak, törzs, láb, káz, ujjak	körvonal séma
39	S.P. 5 éves fiú	szem, száj, orr, fül, haj	kéz, láb	pálcikaember
40	N.L. 5éves fiú	szem, száj, haj	kéz, láb	fejes- lábas típus
41	SZ.J. 5 éves fiú	szem, száj, orr, haj	törzs, kéz, láb, ujjak	körvonal séma
42	B.J. 5 éves lány	szem, száj, orr, fül,	nyak, törzs, kéz, ujjak, láb	körvonal séma

Schetty 1974- ben neurotikus családrájzoknak az, ismertetőit gyűjtötte össze egy empirikus vizsgálatban. A viselkedés zavaros, vagy tanulási problémákkal küzdő gyermek rajzaiból hiányoznak az olyan járulékos elemek, mint a nap, virág, ház, amelyek az egészséges gyerek rajzaiban előfordulnak. A gyerekrájzokon látható járulékos elemeket egy táblázatban jegyeztem fel, az a része a táblázatnak, amelyben egy vonalka látható azokon a

képen nem volt járulékos elem és az utótesztek alkalmával sem derült ki a rajznak a jelentése.

3.4 Hipotézisek magyarázata

Az első hipotézis a vizsgálat során bebizonyosodott, mert a rajzolások alkalmával a lányok sokkal szívesebben fogtak hozzá a rajzoláshoz, ellentétben a fiúkkal, akik alig akartak rajzolni. A lányok rajzai a tesztfelvételek alatt mindig több ideig készültek, mint a fiúké. A lányok rajzain látszik a kidolgozottság a figurákon úgy, mint a haj ábrázolása, a szemek részletesebb kidolgozása. A rajzaik vidámak, minden rajzon az érzelemkifejezés jelenik meg mosoly formájában. A tesztfelvétel során a fiúkra jellemző volt, hogy az instrukció után gyakran visszakérdeztek, vagy többször kellett megismételni az instrukciót.

A második hipotézis nem bizonyosodott be mivel a rajzokon a legtöbbször látható járulékos elem nem a családi ház volt, hanem a napocska. Családi ház, mint járulékos elem a második leggyakrabban rajzolt elem a családrajzokon a Téglási és Nagydobronyi nagycsoportos óvodások körében végzett vizsgálat alatt. A legtöbb járulékos elem a kinetikus családrajzokon látható.

A fiúk rajzolási kedvének fokozása érdekében nagyobb odafigyelés szükséges a szülők és óvodapedagógusok részéről, vagy akár olyan rajzi témák beiktatása lehetséges, amellyel szívesen töltenek időt. Az alacsonyabb rajzi szinten lévő fiúgyermek esetében eredményes lehet a biztató, a türelmes, és a meleg érzelmi környezet.

Konzekvenciaként leírhatjuk, hogy ha a gyerekrajzokat összehasonlítjuk, a gyerekek nagyobb részénél az életkornak megfelelő rajzolási szint elmarad, a rajzaikon az emberfigura 27 gyermek rajzán a körvonal séma, ahol a figurának már van teste, de a lábakat és a kezeket egy vonallal ábrázolják, és 4 gyermek rajzán jelenik meg a kevert profil, ahol a figura teste már nem csak vonalából áll. A táblázatból kiderül, hogy a fiúk emberábrázolására a körvonal séma a jellemzőbb - 10 gyerek, fejes lábas típus 5 rajzra jellemző. A lányok esetében 15 gyermeknél a körvonalséma, 5 fejes lábas típus és 2 lány rajzán nincs emberábrázolás. A rajzoló gyerekek között 4 olyan gyerek volt, akik árvaházban nevelkednek, ebből 2 gyerek egy testvérpár, akiknél megjelenik az emberábrázolás, míg a másik kettő gyermeknél elmarad.

A családrajzokon az érintkezések nagyon ritkák mindössze 10 gyermek rajzára jellemző, hogy valamelyik családrajzon van érintkezés, ebből 1 gyerek van, akinek minden rajzán, és

2 gyermek, akiknek 4 rajzán látható érintkezés a családtagok között. A rajzokra jellemző, hogy a családtagok egy sorban helyezkednek el, de több rajzra jellemző, hogy kettő sorban.

A rajzok nagy részénél a rajzlap felhasználása hiányos, mindössze három olyan gyerek volt, akiknek minden rajzán a rajzlap egészét felhasználta. A figurákra jellemző, hogy van arcuk, amelyen a legtöbb esetben szem és száj látható, de néhány rajzon megjelenik az orr, arctalanság 3 gyerek rajzán figyelhető meg ebből az egyik gyerekek négy rajzán látható arctalanság. Egy gyerekeknek 2 db rajzán és a harmadik gyerekeknek 1 rajzán látható arctalanság a figurán. Járulékos elemek a leggyakrabban a nap, ház, szív és a virág.

Az érzelm kifejezés a rajzokon mosoly formájában jelenik meg 6 gyermeknél figyelhető meg, hogy rajza szomorú hideg és komor. A szukcesszió a rajzokon 16 gyerek az édesapa rajzával kezdik a rajzolást és 12 pedig az édesanyjával.

A családrajz tesztek az óvodáskorú gyermek megismeréséhez egy nagyon érdekes út, mert a gyermek rajza egy titkos üzenet a felnőttek felé. Az óvodai életben nagyon jól felhasználható, mivel egyszerre sok gyereket be lehet vonni a tesztelésbe. A rajztesztek könnyen kivitelezhetőek, nem sok időt vesznek igénybe és nem igényel speciális anyagot csak egy ceruzát és egy rajzlapot. Mivel a gyermekek egyik kedvenc tevékenysége a rajzolás, ezért a visszahúzódó és félénk gyermekek is könnyen bevonhatjuk a vizsgálatokba.

A tesztek minden korosztályban jól felhasználhatóak az óvodás kortól felnőtt korig. Mivel a rajz egy fontos mutatója az emberek érzelmi állapotának, nagyon sok minden meghatározható a kép alapján. A tesztek által az óvodában töltött idő alatt a gyerekek fejlődését és a családban lévő helyzetét jól figyelemmel lehet kísérni.

ÖSZEFoglalás

„Családrajzok óvodáskorban” című dolgozatom célja, hogy bemutassa a rajzolás fejlődését óvodás korban, hogy megismerjem a lakóhelyemen, és a lakóhelyem közelében lévő nagy csoportos óvodás gyermekek rajzfejlettségi szintjét. A vizsgálatban 42 gyermek 200 rajzot készített időszakosan felosztva.

A vizsgálatban rajzokat készítettek a gyerekek, a rajzok családrajzok voltak melyet több alkalommal készítettek el. A rajzok a „Családrajz”, „Elvarázsolt család”, „Állatcsalád”, „Kinetikus családrajz”, „Kinetikus állatcsalád rajz”. Azt szerettem volna megtudni, hogy az óvodás gyermekek hogyan rajzolják le a családjukat, vannak-e érintkezések, vagy elkülönítés, milyen a rajzokon az arckifejezés.

Az első hipotézisem a vizsgálat során „A rajzolásra való igény a lányok esetében nagyobb, mint a fiuknál, ezért a lányok rajzai kidolgozottabbak és részletgazdagabbak.” beigazolódott, mivel a lányok a tesztfelvétel során szívesebben fogtak hozzá a rajzoláshoz, a tesztfelvételek alatt mindig több ideig készültek a rajzaik és ebből is meglátszik a rajzok kidolgozottsága, valamint a lányok rajzain többször látható járulékos elem és rajzaik részletgazdagabbak, mint a fiúké. „

A második hipotézisem a vizsgálat során „A rajzokon a legtöbbször megfigyelhető járulékos elem a családi ház”. A hipotézis nem igazolódott be mivel nem a családi ház volt a legtöbbször lerajzolt járulékos elem, hanem a nap.

A szakirodalmi áttekintésből láthatjuk, hogy az 3-6 éves gyermeknek az óvodába kerülés nagy változásokat hoz az életében, ahol kinyílik számára a világ. Az óvodás gyermekek még érzelmvezéreltek, nem tudják uralni érzelmeiket. Mire eléri, az 5-6 éves kort megtanulják érzelmeiket kifejezni és mások érzelmeit megérteni. Kialakult világképük van, tisztában vannak nemükkel. Az óvodapedagógushoz való ragaszkodásukat az érzelmeik határozzák meg. A rajzolás már nagyon korán kezdődik a gyermeknél, de 6 éves kor körül bontakozik ki a firkából az ábrázolás. ahogyan fejlődik, úgy fejlődik ki az ábrázolás is. Rajzaikat az élményeik és a képzeletük alapján rajzolják.

Az irodalmakból kiderül, hogy az óvodai csoportokban végzett vizsgálatok egyik fontos előnye, hogy a rajzolási jelenséget a mindennapi, megszokott kontextusában figyelhetjük meg, és viszonylag sok gyermeket lehet bevonni a tesztfelvételbe. A gyerek azt rajzolja le, amit tud a világról, és nem azt, ahogyan látja, számára a rajzon minden színnek, formának és alaknak fontos jelentése van. Egyetlen rajzelembe rengeteg információt sűrít

bele. A családrajznak többféle változata ismeretes, de a közös nevezője azonban három típus: a saját család rajza, egy másik család rajza, és egy megváltoztatott család rajza. A projektív család rajztesztek az óvodás korú gyermekkel is könnyen felvehetőek. A tesztfelvétel során nyolc különböző rajzot készítenek a gyerekek: Hagyományos családrajz, Elvárásolt család Állatcsaládrajz (ha az elvárásolt család nem állatokat tartalmaz), Anya gyermekrajz, Kinetikus családrajz, Kinetikus állatcsaládrajz, Kinetikus iskolarajz vagy óvodarajz, Madárfészekrajz.

A hétlépes képelemzési módszer segítségével bármilyen típusú gyermek rajzot, mint a család, ember, fa, vagy házrajz jelentését segít elemezni és megérteni. Az egyik legfontosabb tényező a rajzvizsgálatnál, hogy a vizsgáló személy mindig jelen legyen a tesztfelvétel során. A Hétlépes Képelemzési Módszer bármely alkotás pszichológiai vizsgálata során alkalmazható módszer. A módszer nagy előnye, hogy a rajzelemzés során tapasztalt mindenféle spekulációt és belemagyarázást kizár. Mindemellett sokféle nézőpontot és elemzési technikát tartalmaz, az elemző megítélésétől elvonatkoztatottabb képet ad a vizsgált személyről. A kép pszichológiai megértésének egy-egy rétegét képviseli az SSCA hétféle elemzési módszere. A kép „esszenciája”, vagyis a pszichológiai jelentéstartalmának megfogalmazása az elemzés végeredménye.

A dolgozat rávilágít a család rajztesztek előnyeire az óvodában, mert a gyermek minden rajza mintegy egész történetként mesél a gondolkodásáról, érzéseiről és a családban történő dolgokról is. A család rajzok pszichológiai értelmezésével feltérképezhető az óvodások lelki világa, betekintés nyerhető a bennük zajló drámai történésekbe és, hogy időben észrevegyék és megelőzzék a problémát.

РЕЗЮМЕ

Метою роботи "Сімейні малюнки в дошкільному віці" є представлення малюнків та навичок малювання 5-6-річної дошкільної сім'ї на основі джерел літератури та тестів малювання. Робота розділена на три частини, перший розділ дисертації - представляє розвиток дитини та навички малювання. Другий розділ стосується проєктивних тестів та їх використання, представляє дослідження сімейної історії дітей, аналіз тестів сімейної історії. Третій розділ - це дослідження, яке демонструє аналіз тестів сімейної історії. Метою дисертації є представити розвиток малювання в дошкільному віці та дізнатись рівень розвитку малювання у дітей дошкільного віку великої групи за місцем проживання.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Berghauer-Olasz E. (2013): FEJLŐDÉSLÉLEKTAN I. (Jegyzet), II Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2013.

Berghauer-Olasz E. (2016): A kinetikus iskolarajz mint közösségek rejtett kapcsolatainak feltáró módszere. Pécs, 2016.

Brem-Gräser, L. (2006). Familie in Tieren. Die Familiensituation im Spiegel der Kinderzeichnung. (9. Auflage). München: Ernst Reinhardt Verlag.

Biermann G, Kos M, Haub G (1975) The graphic test “the enchanted family” and its application in educational counseling and pediatric clinics. Padiatr Padol 10: 19-31.

Cole, M. – Cole, S. R. (2006): Fejlődéslélektan. Budapest, Osiris Kiadó.

Feuer, M. (2000): A gyermekrajzok fejlődéslélektana. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Hárdi I. (1992): A lélek egészségvédelme, A lelki egészségvédelem jelene és távlati című könyve alapján, Springer Tudományos Kiadó Kft.,.

Jung C. G. (1993): Bevezetés a tudattalan pszichológiába. Budapest, Európa Könyvkiadó.

József I.: Fejlődépszichológia. Kaposvár, 2011 letölthető

http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/a_gyermeki_vilgkp.html, letöltés 2021.01.11.

Kárpáti, A. (2001): Firkák, formák, figurák. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.

Koltói L. (2013): Pedagógiai pszichológia jegyzet óvodapedagógusoknak http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Pedagogiai_pszichologia_jegyzet_vodapedagogusoknak/index.html

Lakatos G.: Gyakorlati készségek fejlesztése. Tárgy és környezetkultúra. 2011, Babes Bolyai Tudományegyetem Távoktatási Központ Pszichológia és Neveléstudományok Kar Tanítói és Óvodapedagógus Szak.

Mérei, F. – V. Binét, Á. (2004): Gyermeklélektan. Budapest, Medicina Könyvkiadó Rt.

Nagy L. (1905): Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából. Budapest, Singet és Wolfner könyvkereskedése V. Andrassy-út 10.

Oláh A. – Rózsa S. Nagybányai Nagy O. (2006): A pszichológiai mérés alapjai. Elmélet, módszer és gyakorlati alkalmazás.

- Paál Á. (1970): A gyermekrajzok fejlődésének motivációi a 6-10 év között. Pszichológiai Szemle, 1970. 4. szám, 573-578.
- Vajda Zs., Kósa É. (2005): Neveléslélektan. Osiris Kiadó, Budapest
- Vass, Z. (2001): A kinetikus családrajz (KineticFamilyDrawings) alkalmazása a pszichodiagnosztikában. In: Magyar Pszichológiai Szemle, 2001, 56, 107-135. pp.
- Vass, Z. (2006): A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai. Budapest, Flaccus Kiadó. 1. kiadás
- Vass, Z. (2011a): A képi kifejezéspszichológia alapkérdései. Budapest, L'Harmattan Kiadó
- Vass, Z. (2011b): A hétlépéses képelemzési módszer (SSCA). Budapest, Flaccus Kiadó.
- Vass, Z. (2013): A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai. Budapest, Flaccus Kiadó. 2.kiadás

MELLÉKLET

Ábrajegyzék

1. ábra 6 éves kislány Sajátcsalád rajz B.K.	27
2. ábra 6 éves kislány Sajátcsalád rajz Sz.Zs.	27
3. ábra 6 éves kislány Sajátcsalád rajz M.J.	27
4. ábra 6 éves kislány Sajátcsalád rajz B.M.	28
5. ábra 6 éves kislány Sajátcsalád rajz H.B.	28
6. ábra 6 éves kislány Sajátcsalád rajz K.J.	29
7. ábra 5 éves kislány Sajátcsalád rajz R.A.	29
8. ábra 6 éves kislány Sajátcsalád rajz Sz.V.	29
9. ábra 6 éves kislány Elvarázsolt család rajz G.Cs.	30
10. ábra 6 éves kislány Elvarázsolt család rajz P.D.	30
11. ábra 5 éves kislány Elvarázsolt család rajz K.R.	31
12. ábra 5 éves kislány Elvarázsolt család rajz B.V.	31
13. ábra 6 éves kislány Elvarázsolt család rajz T.Sz.	31
14. ábra 5 éves kislány Elvarázsolt család rajz K.M.	32
15. ábra 5 éves kislány Elvarázsolt család rajz V.V.	32
16. ábra 5 éves kislány Elvarázsolt család rajz P.R.	32
17. ábra 5 éves kislány Állatcsalád rajz V.F.	33
18. ábra 5 éves kislány Állatcsalád rajz K.J.	33
19. ábra 5 éves kislány Állatcsalád rajz B.B.	33
20. ábra 5 éves kislány Állatcsalád rajz K.V.	34
21. ábra 6 éves kislány Állatcsalád rajz B.E.	34
22. ábra 5 éves kislány Állatcsalád rajz B.H.	34
23. ábra 6 éves kislány Állatcsalád rajz B.L.	35
24. ábra 5 éves kislány Állatcsalád rajz Sz.A.	35
25. ábra 5 éves kislány Kinetikus család rajz H.E.	36
26. ábra 5 éves kislány Kinetikus család rajz V.A.	36
27. ábra 5 éves kislány Kinetikus család rajz M.R.	36
28. ábra 5 éves kislány Kinetikus család rajz V.G.	37
29. ábra 5 éves kislány Kinetikus család rajz K.M.	37
30. ábra 5 éves kislány Kinetikus család rajz Sz.M.	37
31. ábra 6 éves kislány Kinetikus család rajz K.Z.	38
32. ábra 6 éves kislány Kinetikus család rajz P.H.	38

33. ábra 6 éves kislány Kinetikus állat család R.P.....	39
34. ábra 5 éves kislány Kinetikus állatcsaládrajz Gy.B.	39
35. ábra 6 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz H.H.....	39
36. ábra 6 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz K.Á.	40
37. ábra 5 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz H.J.....	40
38. ábra 6 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz B.Á.	40
39. ábra 5 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz S.P.....	41
40. ábra 5 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz N.L.....	41
41. ábra 5 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz Sz.J.	41
42. ábra 5 éves kislány Kinetikus állatcsalád rajz B.J.	42
43. ábra Az emberalak ábrázolásának fejlődése Forrás (Paál 1970 574).....	42

Táblázatjegyzék

1. táblázat Kidolgozottság és részletesség a figurákon	43
--	----

		Járulékos elem.				
		saját családrajz	állatcsalád	elvarázsolt család	kinetikus család	kinetikus állatcsalád
1	B.K.6 éves lány	-	madarak	-	ház, asztal, virág, lámpa	felhő, virág, hal egy akváriumba
2	Sz. Zs. 6 éves fiú	nap	-	-	ház, nap, felhő	-
3	K.L. 6 éves fiú	-	-	ház	-	-
4	P.D.6 éves lány	virág	virág, szív, nap	virág, szív	virág	virág, szív,
5	B.L.6 éves lány	szív		szív	ház, asztal, virág, autó	nap, szív
6	H.B.6éves fiú	nap, felhő, fa, ház	nap, felhő	nap, ház	nap, felhő, ház	-
7	M.J.6 éves lány	nap, felhő, ház, virág	ház, fa	virág, nap, felhő	nap, ház	-
8	B.M.6éves fiú	ház	-	-	autó	-
9	R.P. 6 éves lány	nap, felhő, szív	virág	nap, felhő, virág, ház	nap, autó	ház, virág, szív
10	V.V.5 éves fiú	-	-	-	ház, autó	-
11	K.M. 5 éves fiú	-	-	-	-	-
12	Gy.B 5 éves lány	-	-	-	-	-
13	Sz. V. 6 éves lány	-	virág, nap szív	-	nap	szív
14	B.E.6 éves fiú	-	-	-	-	-
15	G.Cs. 6 éves lány	nap, felhő	virág, nap	virág, nap	virág, nap	-
16	T.Sz6 éves lány	ház, virág	ház, felhő, nap, szív	ház	ház, szív, nap, felhő,	ház, virág
17	K.M.5 éves lány	-	-	-	-	-
18	V.A. 6 éves lány	ház, virág szív	nap, szív, felhő, virág	ház	ház, szív	virág

19	M.R. 5 éves lány	ház	szív	ház, virág, felhő	ház, nap	nap, ház
20	Sz.A.5 éves lány	nap	virág, felhő	ház, nap	nap, ház	nap
21	P.H. 69 éves lány	-	-	-	-	nap
22	K.Z.6 éves fiú	-	szív, lufi	-	ház	ház, szív
23	Sz.M.5éves fiú	-	-	-	nap	-
24	B.V. 5éves lány	-	-	-	-	-
25	K.J.5éves lány	-	-	-	virág	-
26	H.H. 6 éves lány	virág, ház	szív, virág, nap, felhő	ház	ház, szív	-
27	R.A. 5 éves lány	-	-	-	-	nap
28	P.R.5 éves lány	-	ház	ház	-	-
29	K.Á. 6 éves fiú	-	-	-	ház	-
30	K.R.5 éves lány	-	-	-	ház	-
31	K.V. 5 éves lány	-	-	-	ház	-
32	V.G.5 éves fiú	-	-	-	-	-
33	B.H.5 éves lány	-	gomba	-	-	-
34	H.J. 5 éves fiú	-	-	-	autó	-
35	B.Á.6 éves fiú	-	-	ház	ház	fű
36	S.P. 5 éves fiú	-	nap	nap	nap, felhő, fű	-
37	Sz.15éves fiú	-	-	-	nap	nap

38	V.F. 5 éves lány	-	fa	-	ház, virág	nap felhő ház
39	B.B. 5 éves lány	-	-	-	-	nap, virág
40	H.E. 5 éves lány	ház, nap	-	nap, fa, felhő	ház, nap, felhő	-
41	B.J.5 éves lány	-	ház	-	-	-

1. sz. melléklet

Завідувачу кафедри

Біда Олена Анатоліївна

здобувача вищої освіти

Ковач Катерина Василівна

Дошкільна освіта студентка IV-го курсу

(ПІБ студента, спеціальність, курс)

ЗАЯВА

З правилами чинного Положення «Про академічну доброчесність в Закарпатському угорському інституті імені Ф. Ракоці II» від «30» серпня 2019 року, згідно з яким виявлення плагіату є підставою для відмови в допуску роботи до захисту і застосування заходів дисциплінарної та академічної відповідальності, ознайомлений(а).

Про використання Системи виявлення текстових збігів/ідентичності/ схожості в роботах здобувачів вищої освіти повідомлений(а) та надаю свою згоду на обробку та збереження моєї роботи в Базі даних Інституту. Також надаю ЗУІ право на передачу моєї роботи для обробки та збереження в Системі виявлення текстових збігів/ідентичності/схожості та використання роботи для виявлення плагіату в інших роботах, які завантажувалися/завантажуються для перевірки Системою виявлення текстових збігів/ідентичності/схожості та користувачами, які мають доступ до цієї Системи, виключно в обмежених цілях для виявлення плагіату в текстах робіт.

Робота для перевірки Інституту надається в друкованому та електронному варіанті. Електронна версія моєї роботи збігається (ідентична) з друкованою.

28.05.2021.

Дата

Kobacz

Підпис

Bida Ilona

tanszékvezetőnek

Kovács Katalin

óvodapedagógia IV/8

(hallgató teljes neve, szak, évfolyam)

NYILATKOZAT

A II. Rákoczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola 2019. augusztus 30-án kelt tudományetikai szabályzatának pontjaival, amelyek szerint plágium felfedezése esetén a diplomamunka nincs védéshez engedve, megismerkedtem.

Tájékoztatást kaptam a plágiumszűrő rendszer használatáról, hozzájárulok a munkám ellenőrzéséhez és tárolásához az intézményi adatbázisban. Felhatalmazom az intézményt, hogy a munkámat ellenőrzés után felhasználhassák a plágiumszűrő program működésénél a további munkák ellenőrzésének folyamatában.

A munkát ellenőrzés céljából elektronikusan és nyomtatott formában is benyújtottam az intézménynek. Munkám elektronikus változata azonos a nyomtatott példánnyal.

2021. 05. 28

Dátum

Kovács

Aláírás

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

Дата перевірки:
18.05.2021 23:09:05 EEST

Дата звіту:
19.05.2021 00:46:59 EEST

ID перевірки:
1007919022

Тип перевірки:
Doc vs Internet

ID користувача:
100006701

Назва документа: Kovács Katalin

Кількість сторінок: 47 Кількість слів: 14259

Кількість символів: 100246 Розмір файлу: 1.31 MB ID файлу: 1008010791

8.61%

Схожість

Найбільша схожість: 2.8% з Інтернет-джерелом (<https://rajzelemzesi-intezet.hu/wp-content/uploads/2017/07/Csaladrajz>)

8.61% Джерела з Інтернету

4%

Сторінка 49

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0%

Вилучень

Немає вилучених джерел